

Nagy-Milic Natúrpark
– A megőrzött értékek világa –

Füzér, 2012.

SZERKESZTETTE:

Dr. Nyári László

SZERZŐK:

Dr. Nyári László, Mester András, Ogár Zoltán, Szombathy Viktor

FOTÓKAT KÉSZÍTETTÉK:

Marcel Miño, Dr. Nyári László,
Simon Zoltán, Zsargó Béla,
Vida Márta, Kontraszt Design Kft.

ARCHÍV FOTÓK:

Horváth család, Mester család, Schudich család

MŰSZAKI SZERKESZTÉS:

Kontraszt Design Kft.

KIADJA:

Füzér Község Önkormányzata
H-3996 Füzér, Rákóczi u. 2., Tel.: 47-540-074
www.fuzer.hu

FELELŐS KIADÓ:

Horváth Jenő
polgármester

PÉLDÁNYSZÁM:

5.000 db

NAGY-MILIC NATÚRPARK

– *A megőrzött értékek világa* –

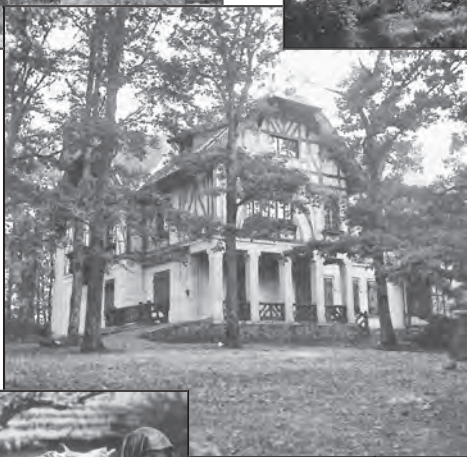
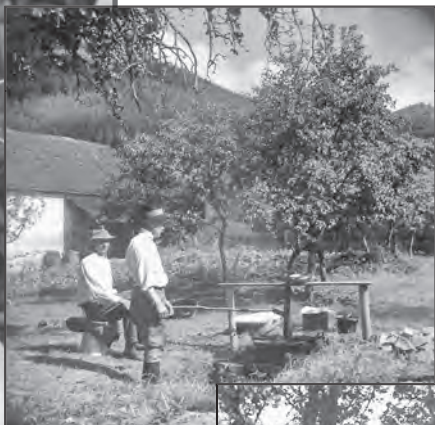
www.nagy-milic.hu

www.infomilic.eu

Tartalomjegyzék:

Beköszöntő	5
– a naturpark eszmeisége és a hegyközi, határmenti adottságok összhangja – Horváth Jenő Füzér község polgármestere	
Beköszöntő	7
Ing. Jozef Bela Nagyszalánc (Slanec) község polgármestere	
Nagy-Milic Natúrpark	9
– A megőrzött értékek világa –	
Kiemelt természetmegőrzési területek a Nagy-Milic Natúrparkban ..	17
Tanösvények és Tájégzdálkodás a Nagy-Milic Natúrparkban	27
Vadgazdálkodás és vadászat egykoron és napjainkban a Nagy-Milic tömbjében	34
A naturpark, mint az örökség- és jellegvédelem, valamint az innováció kibontakozásának térségi és szervezeti kerete	39
Vártörténet – műemlékvédelem – helyreállítás és örökségi turizmus a Nagy-Milic Natúrparkban	44
Füzér várának története	44
A szalánci vár története és jelenlegi státusza	46
Műemlékvédelem és örökségi turizmus: a füzéri példa	49
Szombathy Viktor: Szalánc (Slanec)	53

Régmúlt világ

Beköszöntő

– a natúrpark eszmeisége és a hegyközi, határ menti adottságok összhangja –

A hegyközi medence aprófalvas vidékére elérkező 90-es évek rendszerváltása a vidéki Magyarországra jellemző helyzetképet találta. A helyzetet Füzér, de Pusztafalu, Füzérkajata, Vilyvitány, Felsőregmec, valamint Vágáshuta, Kishuta és Nagyhuta esetében nehezebbé tette a zsákutcás faluként leírt elhelyezkedés, mely a határmenti fekvésből és a medencejellegből egyaránt adódik.

A megszűnő körzetesített tanácsi és termelőszövetkezeti rendszer szétesése, valamint a Hegyköz potenciális termékeinek (perlit, kaolin, faanyag, porcelán, gyümölcsfélék) jövőjét, termékpályáját meghatározó innovatív termékfejlesztés elmaradása, a Hollóházi Porcelángyár – mint a Hegyköz legnagyobb munkaadója – termékfejlesztések ellenére történő piacvesztése; valamint a hagyományos szántóföldi gazdálkodás és legeltető állattartás is visszaesése adja a térség jelenlegi foglalkoztatási gondjainak hátterét. Igaz ugyan, hogy némi átstrukturálódásról beszélhetünk a kisvállalkozások, idegenforgalmi fejlesztések, a mező- és erdőgazdasági termelés, termékfeldolgozás, falusi vendéglátás esetében, de a helyi társadalmakat meghatározó folyamatok továbbra is a munkanélküliség, az elöregedés és az elvándorlás jellemző.

A helyi önkormányzatok az infrastrukturális és intézményi fejlesztés területén komoly előrelépést tudhatnak maguk mögött (víz, gáz, csatorna, belvízrendezés, iskola – művelődési ház – szociális intézményfejlesztések), szinte folyamatosak a közmunka programok, és több közös partnerségen alapuló együttműködést alakítottak ki a Hegyközben a jövőre nézve (ivóvízminőség javítása, kézműves program, hegyközi kerékpárút kiépítése stb.), viszont hiányzott egy olyan fajta jövőkép megfogalmazása, amely:

- Igazodik a vidék környezeti, tájgazdálkodási adottságaihoz;
- Megfelel a fenntarthatóság eszmerendszerének és elvárásainak;
- Vonzóvá teszi a tájat a látogatók és helyben élők számára egyaránt;
- A természetföldrajzi alapokon meglévő, tradicionális kapcsolatokat tesz ismételten élővé;
- Megteremti a természeti adottságoknak megfelelő, a helyi eszme rendszerbe illeszkedő „fenntartható táj” fejlesztési irányelveit;
- Célja a vidéki foglalkoztatás és jövedelemszerző képesség növelése, munkahelyek létesítése, az életminőség javítása és az elvándorlás mérséklése;
- És mindezt széleskörű helyi társadalmi párbeszéddel és összefogással kívánja elérni.

Mivel kötődésem alapján törzsgyökeres füzérinek mondhatom magamat, és eddigi szakmai pályafutásomat az önkormányzati munka mellett az erdőgazdálkodásban és a vállalkozóként töltöttem el, így szabadjon számomra megfogalmazni az alábbi rövid- és hosszú távú célokat:

- a helyben élők számára a legfontosabb ez a csodálatos természeti környezet és a helyi közösségek, melynek megőrzését lokálpatrióta szemlélettel szívükön viselik.

- Nem ipartelepítésben, high-tech parkban fogalmazzák meg jövőképeket, hanem a fenntartható táj és tájhasználat megvalósításában, amelynek része:

- a természetközeli erdőgazdálkodás, és a hozzá kapcsolódó vadgazdálkodás;
- a táji alapú mezőgazdálkodás;
- a helyi feldolgozóipar, helyi termékek és kézművesség fejlesztése,
- a falusi vendéglátás, rekreáció (pihenés),
- a tárgyi és szellemi kulturális örökség védelme, hagyományörzés, műemlékvédelem, falumegújítás,
- valamint a természetvédelmi célokkal harmóniát kereső ökoturizmus hátterének megteremtése és támogatása egyaránt.

A natúrpark – személyes értelmezésemben – egy átfogó területfejlesztési egységet jelent, melyben egyrészt a hely adottságainak, szellemének, kistérsadalmainak jövőképe fogalmazódik meg.

A Szalánci-hegység déli és nyugati felét meghatározó Nagy-Milic hegycsoportban szlovák partnereinkkel közösen egyeztetve kívánjuk a natúrpark gondolat szellemisége szerint fejleszteni, hisz közös tájban élünk. Ezért az itt felmerülő problémákat együttműködésünk révén könnyebben meg tudjuk oldani, illetőleg a lehetőségeket tekintve határon átnyúló kisregionális szint keretében együttesen kedvezőbb eredményeket érhetünk el.

Úgy hiszem, hogy közös kezdeményezésünk első eredményei, sikerei a Hegyköz, illetőleg a Vitányi-rögöktől északra elterülő valamint a Hernád menti szlovák oldal többi kistelepülését tekintve is ösztönző erővel hatnak a natúrpark gondolat és eszmeiség elfogadását illetően. Mindez megfelel az Európai Unió regionális politikájának, mely a korábban megszakított határmenti, kisregionális kapcsolatok újratervisítését, annak támogatását fogalmazta meg.

A Nagy-Milic déli oldalán levő öt község: Füzér, Füzérkomlós, Hollóháza, Kéked, Pusztafalu közigazgatási területén működő natúrpark egyfajta integrációt kíván megvalósítani, a megfogalmazott célok szellemében. A térség eddigi összefogásban megmutatkozó társadalmi tőkéje lehetővé teszi, hogy méltán remélhessük e helyi kezdeményezés későbbi sikerét és kiteljesedését.

Horváth Jenő

Füzér község polgármestere

Beköszöntő

Ez a kiadvány a Magyarország-Szlovákia 2007-2013 Határon Átnyúló Együttműködési Program keretén belül kerül kiadásra, mint a „Hívogató Erdő – Védett Területek Felfedezése Két Vár Közötti Tanösvényeken” című projekt része. Mivel a határmenti térség természeti látványosságokban nagyon gazdag, a projekt vezérgondolata a két határmenti település: Slanec (SK) és Füzér (HU) közös, a természet védelmére irányuló erőfeszítésére összpontosít, valamint a nagyközönség környezettudatosabb gondolkodásmódjának fejlesztésére a természetvédelem terén. Tekintettel a védett területek földrajzi közelségére, azok védelme is magas fokú ágazati együttműködést és koordinációt igénylő kérdéskör. A határon átnyúló tanösvények rendszere öt tematikus részből áll össze: a Határmenti tanösvény, az Izra-tavi tanösvény, a Nagy-milici tanösvény, a Bodó-rét és marókaai tanösvény és az Őr-hegyi tanösvény. A legnagyobb szintkülönbség a Nagy-milici tanösvényen tapasztalható, elérve az 566 méteres magasságot, illetve a leghosszabb tanösvényi szakasz az Izra-tavi tanösvényen található a maga 21066 méterével. A tanösvények közösen egyeztetett turistajelzéssel lettek ellátva, amely téglalap alakú, fehér háttéren futó két függőleges lila-sárga sávból tevődik össze. A tanösvények rendszere a két vár közötti területen helyezkedik el, amelyek a maguk méltóságán kívül a településeken szintén a határon átnyúló együttműködés keretében kialakított információs központokat és múzeumokat is szimbolizálják. Az idelátogatók itt megtalálhatják a várak történetéről és a környékről, továbbá a Slanec és Füzér településeken élő lakosság hagyományiról és életéről szóló információkat. A barangolásaik során megpihenhetnek a tanösvények mentén kihelyezett pihenőhelyeken is. A táblákon kihelyezett információs anyagoknak köszönhetően minden egyes állomáson megismerkedhetnek a környék állat- és növényvilágával és a térképek segítségével tájékozódhatnak saját helyzetükről és az irányokról. Elüldögdélhetnek a gyönyörű természeti kulisszába kihelyezett padokon, az asztalokkal és tűzhellyel ellátott pihenőhelyeken, valamint rosszidő esetén behúzódhatnak a gyönyörűen kialakított faszervezetű esőbeállókba. A pihenőhelyek minden objektuma minőségi tölgyfából készült.

Tájaink természeti gazdagsága szerves részét képezi a Natura 2000 védett területek rendszerének, amelynek az egyes tagországok európai értékű védett területeinek rendszerébe illeszkedve a fő célja az adott állam és ebből kifolyólag az EU természeti gazdagságának megóvása. A védett területek ezen rendszere arra hivatott, hogy megóvja a legértékesebb és leginkább veszélyeztetett, a természetben még szabadon fellelhető növényi és állati fajokat, valamint azok élőhelyeit az Európai Unió tagállamainak területén, illetve ezen fajok és élőhelyek védelmén keresztül biztosítsa az Európai Unión belüli teljes biológiai diverzitást. Ebben a szellemiségben kerültek kivitelésre a projektben felvázolt tanösvények, amelyek a Milic, a

Milici-szikla, a Maróka, a Kis-Izra, a Nádas-tó és a két Vár-hegy kiemelt helyszínéin át vezetnek. Olyan országos jelentőségű területeket is magába foglalva, mint az Izra-tó, a Bodnár-forrás, illetve érintve az erdészházakat is.

Kassa-vidéke járás területe bizonyított idegenforgalmi turisztikai potenciállal bír. A Kelet-Szlovákiában elterülő Szalánci-hegység vulkanikus eredetű. Vonulata észak-déli irányú, és Prešov-tól a szlovák-magyar határig terjed, egyben keleti irányból a Kassai-katlant zárja le. Geológiai szempontból a Szalánci-hegység az úgynevezett kelet-szlovákiai újkori neovulkanitok közé tartozik (23,8–5,3 m. év). A terület nagyon változatos úgy természeti, mint kulturális és történelmi szempontból, mintegy az idegenforgalom alapjait képezve, látványosságok tömkelegét nyújtja. Idegenforgalmi szempontból a járás területén meglévő étkezési- és szálláshelyeségek, kapacitásukat, szolgáltatásaikat, illetve elhelyezkedésüket tekintve nem teremtenek megfelelő háttérrel az aktív turizmus intenzívebb fejlődéséhez. A falusi turizmus irányában történő intenzívebb diverzifikáció terén a legnagyobb potenciált a mára már lakatlan családi házak alkotják, amelyek jelentősrészt magánszemélyek tulajdonát képezik. Kihhasználásuk elsősorban a szálláshelyek fejlesztése terén kínálkozik, illetve kisebb panziók kialakításának formájában. Az idegenforgalom terén kínáló vállalkozásfejlesztés térségünk ideális kitörési pontja lehet, aminek köszönhetően elkerülhető a nagyipar telepítése, amely hosszú távon károsítaná a környezetet. A térség látogatottságának növelésével fejlődhetnek a települések, újabb vállalkozások alakulhatnak, hogy a termékskála folyamatos bővítésének köszönhetően, turisztikailag érdekes desztináció jöheszen létre, ahová a látogatók szívesen térnek vissza.

A tanösvényeken kialakított pihenőhelyek átadásával az önkormányzat munkája nem ért véget. Továbbra is biztosítani kell azok fenntartását és karbantartását és folyamatos, magas színvonalú szolgáltatásokat szükséges biztosítani az idelátogatók számára. A tanösvények beillesztése a szlovákiai országos tanösvény-hálózatba, illetve azok turisták irányába történő bemutatása a helyi információs központban, illetve ezen keresztül más információs központokban történő népszerűsítése, csakis magasabb, régió felüli szinten képzelhető el. Ilyen módon is hozzá kívánunk járulni a helyi nevezetességek turisták, kerékpárosok, és idelátogatók minden korosztálya irányába történő népszerűsítéséhez, akik számára elkészítjük a tanösvények, a kerékpárútvonalak és a környék nevezetességeinek turista itinerit, hogy túraigényesség szerint állíthassák össze útvonalukat. A tanösvény hozzájárul az egészséges életmód kialakításához, továbbá a környezetünk, illetve annak természeti szépségeinek, élőlényeinek megismeréséhez, valamint a partner-települések lakosainak meglátogatásához és a kölcsönös kapcsolatok fenntartásához is. A turisták az országhatárokon való találkozása hozzájárul a jószomszédi kapcsolatok és közös érdekek megerősítéséhez, tekintet nélkül a nemzetiségre, állampolgárságra, vagy politikai hovatartozásra. Egyszerűen ezen tevékenységek egyesítik a jóakarató embereket a természet békés légkörében és nem utolsó sorban az emberi lélekre is jótékonyan hatnak.

Ing. Jozef Bela

Nagy-Milic Natúrpark – A megőrzött értékek világa –

Az Északi-középhegység legkeletibb és legfiatalabb vulkáni tagja az észak déli irányú *Tokaji-hegység*, mely valós földrajzi értelemben az *Eperjes-Tokaji-hegység* vagy *Tokaj-Eperjesi-hegylánc* névre hallgató vonulat déli tagja, amelyet nyugaton a Hernád, keleten a Bodrog határol.

A Kárpát-medencén óriástáján belül található az Északi-középhegység nagytája. Ennek keleti végén húzódik a középtájat adó, 150 km gerinchosszúságú, három hegységtagból álló Tokaj-Eperjesi-hegylánc vonulata. E hegylánc déli tagja a Tokaji-hegység, középső tagja a Szalánci-hegység (Slanské vrchy), északi tagja az Eperjesi-hegység (Prešovské vrchy). A közbenső Szalánci-hegységnek a déli fele Magyarország területére esik. Ezen belül helyezkedik el részben a Nagy-Milic hegycsoport, illetve a Hegyköz, melynek egy tájrészletét adja a Felső-Hegyköz (IFJ. PÁLYI Z; 2002)¹

Sátoraljaújhely után a Hegyköz fele fordulva a sátoros hegyek ölelésében víz az út nyugat fele, majd a Pálháza elhagyásával a Filkeháza fele kitérülő panorámában feltűnik Füzér várának az alapzatául szolgáló andezitkúppal összenőtt, tájat betöltő sziluetdje. Füzér a Hegyköz történelmi központja. A legújabb kutatások szerint az Aبا nemzetségbeli Vak Andronicust említik tulajdonosként: a felvonulási útvonalaktól távol (Hernád- és Bodrog-völgy), jól védhető, félreeső helyen, mely a Hegyközi-medence szimbolikus kezdőpontjaként integrálta a tájat, annak falvait. Abaúj megyében őt, az Árpád-korban épült kővár állott: Boldogkő, Füzér, Regéc, Gönc és Szalánc, ez utóbbi négy az Aبا nemzetség birtoka volt. A füzéri váruradalomhoz tartozó falvak jegyzéke a XIII. századtól jó megfelelést mutat a Hegyközként leírható természeti – történelmi – kultúrtájjal.

A hajdani Abaúj vármegye délkeleti sarkában meghúzódó tájékat Hegyköz néven elsőként az Abaúji Református Egyházmegye vizitációs jegyzőkönyvei, díjlevelei említik. Ismeri ezen elnevezést a XIX. század első felének mezőgazdasági irodalma és Abaúj vármegye első nagyobb monográfiája is. A későbbi feljegyzések is gyakran szólnak Hegyközzről, amely Hollóházánál kezdődik és Vágáshutánál végződik (BALASSA 2000)².

A Nagy-Milic Natúrpark megalakulása a Felső-Hegyközhöz köthető: A Nagy-Milic hegycsoport déli oldalán, illetve annak dombvidéki előterében meghúzódó községek önkormányzatai (Hollóháza, Füzér, Pusztafalu)

¹Ifj. PÁLYI Z. (2002): *A Szalánci-hegység (Slanské vrchy) hazai területre eső erdeinek természetvédelmi szempontú jellemzése, Kézirat, Debrecen.*

²BALASSA I. (2000): *A Hegyköz földművelése, Száz Magyar Falu Könyvesháza, Budapest.*

kezdeményezték a natúrpark gondolat életre hívását és kiteljesítését. Ehhez a kezdeményezéshez a Milic tömbjének északi oldalán elhelyezkedő szlovákiai községek (Szalánc, Szalánchuta, Eszkaros, Újszállás) is csatlakoztak, majd a lista a magyar oldalról Füzérkomlós és Kéked községekkel egészült ki.

A natúrpark fogalmát a jelen hazai közgondolkodásban leginkább talán a turizmussal hozzák kapcsolatba. Ennek oka az, hogy a hazai natúrparkként jelölt egyesületek, szervezetek sok esetben az adott régió turisztikai intézményeinek gesztorálása révén alakultak meg. A natúrpark kezdeményezések létrejöttében szerepet játszott a határmenti, illetőleg határon átnyúló együttműködés (cross border corporation) elősegítése egyaránt. Mintának nevezhető az Írottkő – Geschriebenstein osztrák-magyar határon átnyúló natúrparkban a határátlépési pontok kormányközi egyezményben történt engedélyezése és kialakítása, az ökoturizmus szervezése, az ökoturisztikai programkínálat kibővítése egyaránt..

A PHARE Közös Kisprojektek Alapjai, illetőleg a határmenti környezet- és természetvédelmi együttműködést támogató pályázati keretek lehetőséget nyújtottak arra nézve is, hogy térségi fejlesztési koncepció fogalmazódjék meg, kiegészülve az ehhez csatlakozó tervdokumentációk elkészítésével. Cél a táji/természeti értékekben gazdag Nagy-Milic-hegycsoportban és a fent nevezett községek dombvidéki előtereiben a fenntartható tájhasználat és ökoturizmus váljanak a térség meghatározó vidékfejlesztési erejévé.

A Nagy-Milic Natúrpark önmeghatározása átfogóbb szintézist jelent, semmint egy-egy szegmens (ld. ökoturizmus) kihangsúlyozását. A genius loci által megfogalmazott célok ezen peremhelyzetbe kerültek a térség értékeinek megőrzését, a regionális integráció

több évtizedes romboló hatásainak megállítását, valamint a modernizációs kihívásoknak való megfelelést egyaránt jelentik. Erős a fenti gondolati soron belül az emocionális elem szerepe. A kezdeményezés életre hívását, az abban történő közreműködést a közösségi kötődés nagyban segíti. A táj, a természeti értékek, a tradíciók mind a mai napig a levegőben érződnek, és időközben nyilvánvalóvá, tapasztalható példává lett, hogy a tehetetlenséget árasztó tanácsi rendszer a múlté. Ebben a helyzetben reális mozgástere van a helyi kezdeményezéseknek, az önkormányzatiságnak, mely az elődök tájgondozó és tájfenntartó élethelyállását tekinti példaként.

A magyar szlovák határszakaszra vonatkozó KÖZÖS PROGRAMOZÁSI DOKUMENTUM (2000-2006³) célja volt a határmenti együttmű-

ködés lehetőségeit felhasználva egy olyan gazdasági-társadalmi környezet kialakítása, mely alkalmas a térség vidéki népességének megtartására. A rurális területek fejlesztési stratégiáinak kidolgozása és végrehajtása közben a fenntarthatóság eszmerendszerének érvényesülését alapvető fontosságúnak tartja.

Elcserjésedő és művelt parcellák a füzéri Vár-hegyről az egykori szőlőhegy irányában.

A Nagy-Milic-hegycsoport kisebb földrajzi, ha úgy tetszik ökológiai egység. Ami egységet teremt e kérdésben a táj formavilágának: az általános és egyedi tájértékeknek karakterisztikája. Az utóvulkáni működés során keletkezett sátor formájú hegyek sajátos tájképi arculatot adnak e két országhoz tartozó hegységnek, pl. az Izra „tengerszemnek” egyedisége adja vonzerjét. Mindezek mellett számos történelmi emlékhely: Füzér vagy Szalánc vára kedvelt kirándulócélpont.

A naturparkok, mint a tájjelleg-védelemi alapú és fenntartható vidékfejlesztés szervezeti egységei, olyan lehetőleg nagy kiterjedésű természeti kultúrtájat jelentenek, melyek egyben mintaszerű rekreációs területként is szolgálnak. Ezek tehát azon vidékek, melyek:

- ❖ Meghatározóan sokszínűséggel, jellegzetességgel, valamint természeti és táji esztétikummal jellemezhetőek;
- ❖ Természetföldrajzi környezetük révén lehetővé teszik a hatékony és tartalmas pihenést, felüdülést;
- ❖ A terület és tájhasználatok alapelvei és célkitűzései mindezen állapotok megőrzését szolgálják.

³ KÖZÖS KÖZÖS PROGRAMOZÁSI DOKUMENTUM (2000-2006), MAGYARORSZÁG — SZLOVÁKIA PHARE HATÁRMENTI EGYÜTTMŰKÖDÉSI PROGRAM.

A natúrparkot a térség településeinek, vállalkozásainak, civil szervezetek összefogásával mintegy területfejlesztési egységként teremtik. A natúrpark nem a természetvédelmi törvényben szereplő fogalom, hanem – gyakorlati és nem törvényi értelemben – területfejlesztési kategória.

Magyarországon a fentiek okán hiánypótló és örömteli, hogy a 2004 évi LXXVI. tv. környezet védelmének általános szabályairól 10 § p. pontjában a következő definíció született a natúrpark fogalmára vonatkozóan:

„Natúrpark: az ország jellegzetes természeti, tájképi, és kultúrtörténeti értékekben gazdag, a természetben történő aktív kikapcsolódás, felüdülés, gyógyulás, fenntartható turizmus és a természetvédelmi oktatás, nevelés, ismeretterjesztés, továbbá a természetkímélő gazdálkodás megvalósítását szolgáló nagyobb kiterjedésű területe, amely a jogszabályban foglaltaknak megfelelően jön létre.” A 16 § kimondja, hogy a miniszter „a natúrpark elnevezés használatához hozzájárulhat.

Franciaországban a natúrpark definíciója a következő:

„Natúrparkként az a terület ismerhető el, amelynek az egyensúlya érzékeny, és gazdag természeti és kulturális örökséggel rendelkezik, amennyiben:

- ❖ A természeti és kulturális örökséget védi;
- ❖ A gazdasági és társadalmi fejlődéshez hozzájárul;
- ❖ Az elszállásolás és a lakosok illetve a látogatók informálása biztosított, továbbá;
- ❖ A tevékenységei között kísérleti projektek megvalósítása szerepel és a térség tudományos kutatását támogatják;
- ❖ 10 évre kapott státusz.”

A francia natúrparkok feladatterületei:

- Természet- és tájvédelem;
- A társadalmi és a gazdaság fejlesztése, melybe beletartozik a mezőgazdaság, a halászat, a kézművesség, az örökségvédelem és a turisztikai szolgáltatások;
- A terület tudományos kutatása;
- Nevelés, képzés, információátadás;
- Kísérleti projektek;
- Falumegújítás és területi tervezés;
- A különféle tevékenységek súlya változó.

Németországban a natúrparkra vonatkozóan a következő definíció érvényes:

- „Egységes módon fejlesztendő, nagy kiterjedésű területek, amelyek:
- ❖ túlnyomóan mezőgazdasági vagy természetvédelmi területek,

- ❖ táji adottságaikra köszönhetően a rekreációra különösen alkalmasak,
- ❖ a területfejlesztés alapelvei és céljai illetve a tartományi szabályozás alapján rekreációra illetve turisztikai tevékenységre alkalmasak. A rekreáció célját alkalmas módon kell megválasztani és tervezni.”

A német natúrparkok feladatterületei:

- Természet- és tájvédelem;
- A törvényi szabályozás szerint további alapvető cél a pihenőterületek biztosítása és a parkot irányító szervezet fenntartása;
- Az épített és a környezeti örökség megőrzésében való közreműködés;
- A közcélú és a képzési feladatok újnak számítanak. Ezeket a natúrparkok szövetsége (VND) 1984-ben vezette be.

Natúrpark programként Magyarországon a PHARE források támogatásával eddig a Nyugat-Dunántúl régióban Kőszegen és Kőszeg-hegylaján az Írott-kő – Geschriebenstein Natúrpark, Hármashatár Natúrpark (magyarosztrák-szlovén) és az ehhez csatlakozó Kerka-mente Natúrpark indultak el. A nyugati határszélen alakult a Soproni-hegyvidék Natúrpark. A román – magyar határszakasznál pedig a Körösök Völgye Natúrparkot alapították meg. Vértes Natúrpark az egyedülinek mondható, melyet nem határ mentén alapítottak. Az Ipoly-mente Börzsöny Natúrpark a szlovák-magyar határszakasz mentén jött létre, csakúgy mint a 2003-ban megalakulásának szándékát jelző Nagy-Milic Natúrpark.

A hazai natúrparkok feladatai:

Természet- és környezetvédelmi funkció: megőrzés

- Védeni és menedzselni és fejleszteni a természetet és a tájképet;
- Támogatni a fenntartható használatot és a helyi termékek marketingjét, és erősíteni a regionális identitást;
- Ösztönözni a környezet-tudatosságot a környezeti oktatás.

Rekreáció, szabadidő funkció:

- Biztosítani a rekreációt a háborítatlan tájban;
- Fenntartható turizmus, ökoturizmus megvalósítása;
- A rekreáció és a fenntartható turizmus menedzsment kialakítása;
- Ökomobilitás megszervezése.

Hollóháza, Füzér és Pusztafalu Községek Önkormányzatai természet-értékeik, történelmi múltjuk és lakosságuk fogadókészsége révén 2003. nyarán kezdeményezték a „NAGY-MILIC NATÚRPARK” életre hívását, mely kezdeményezéshez a határ szlovák oldalán Szkáros (Skároš), Szalánc

(Slanec), Szalánchuta (Slanská Huta), Újszállás (Nový Salaš) községek csatlakoztak. A 2004. évben a magyar oldalon Kéked és Füzérkomlós csatlakozott a kezdeményezéshez.

SZÁNDÉKNYILATKOZAT

Aláírva 2003. július 5-én Füzér, Hollóháza, Pusztafalu, Szalánc, Szalánchuta és Szkáros és Újszállás, illetőleg 2004. június 23-án a csatlakozó Kéked és Füzérkomlós polgármesterei által.

Nevezett nyilatkozat aláírói egyetértésben a lakosság és a községi önkormányzatok képviselőtestületei által egyeztetett és jóváhagyott célokkal - kifejezik szándékukat a „Nagy-Milic-Natúrpark” megalapítására.

Az előzőekben felsorolt települések községhatárai magukban foglalják a Nagy-Milic hegycsoport bérceit, valamint az azokat övező dombvidéki előtereket.

Ez az a cselekvési tér, lehetőségyszféra, mely a magyar-szlovák határsáv, a természetvédelmi oltalom és nem utolsó sorban a perifériális elhelyezkedés révén számos természeti, táji és kulturális értékkel jellemezhető.

Ezen eredetiség töretlen fenntartásának szándéka megszabja a további vidékfejlesztési elképzelések és fejlesztések irányát is.

A népességeltartó és megtartó képességet az itt található értékek megőrzésére alapozott gazdálkodás és az ökoturizmus fejlesztése jelentheti.

A natúrpark gondolatisága olyan európai mintán alapszik, mely a vidéki tájak jellegének megtartását célozza, és ennek szolgálatába állít minden eljövendő fejlesztést.

A natúrparkot tehát a térség településeinek, vállalkozásainak, civil szervezeteinek összefogásával, a fenntarthatóság jegyében, mintegy területfejlesztési egységként alapítjuk meg.

A fentiekben ismertetett gondolatokból építkezve az alapító és csatlakozó községek polgármesterei kinyilvánították szándékukat a „Nagy-Milic Natúrpark” életre hívásának céljáért.

A megfontolás elvi háttere: a kialakításra kerülő natúrpark területi, dimenzionális háttere jelenleg csekély azon cél eléréséhez, mely a natúrparki funkciókat a környék (természeti, történelmi, gazdaságföldrajzi és társadalmi milliő) komplementer hatásai nélkül ki tudná elégíteni. Ezen komplementer hatásokat a távlati cél: a határon átnyúló, intézményesülő formát mutató regionális együttműködés manifesztálódását megalapozandó is fel kívánjuk tárni.

A vegetáció mellett a környék (milliő) természeti kultúrtáj építészeti emlékei – amely alatt nem pusztán Magyarországon jól ismertek érten-

dőek – mint pl. Sárospatak, Füzér, Regéc, Boldogkő vára, avagy Gönc és Vizsoly községekhez kapcsolható kulturális örökségek; hanem az elnéptelenedő, stagnáló községekben található egyéb épületek, porták is lenyűgöző élményt nyújtanak a sablonosodó világ taposómalmából – ha rövid időre is – kilépni vágyó embernek.

Munkánk során a peremhelyzetbe került rurális medencetáj adottságait és lehetőségeit kívánjuk felmérni, felhívni a figyelmet a veszélyeztető folyamatokra. A jövő kihívásainak való megfelelésben e kistérségnek olyan szerepkört érdemes és szabad betöltenie: mely megőrzi arculatát, biztosítja a természeti és kulturális értékvédelmet, és a helybelieknek is megteremtí a megélhetés feltételeit.

A Tokaj-Zempléni-hegyvidék északi részén, hegygerincen húzódó államhatár Füzér hajdani községhatárában.

A viszonylagos érintetlenség, a tekintetet felfele húzó, ámulatba ejtő látkép jó kiindulópont arra nézve, hogy a modern kor feltöltődésre vágyó embere e tájban pihenjék és emelkedjék. A hegyközi embereknek alapvető érdeke, hogy a táj eredetiségét megőrző és fenntartó példákkal másokat is erre ösztönözzenek.

A natúrpark lehetőségei:

Egy natúrpark megalakítása, illetőleg a natúrpark fogalomban megjelenő tartalmas minőségi elvárásoknak való megfelelés szándéka, és az arra tett erőfeszítések igazodnak napjaink paradigmaváltási folyamatához.

Ezen szerencsés hangsúlyeltolódás a fenntarthatóság / tartamosság fogalmát állítja előtérbe. A natúrparkon belül mindezek

- ❖ a természet és táj;
- ❖ a mezőgazdaság;
- ❖ a szabadidő, pihenés és turizmus;
- ❖ a településfejlesztés

cselekvési témakörökben jelennek meg. A natúrpark egyrészt lehetőséget nyújt kiegészítő források régióba történő bevonására, alapot teremt ezen eszközök optimális hasznosítására, valamint az innováció, kreativitás és beruházási hajlandóság emberi készségeit fejleszti (Ld. LEADER programok).

A Tolvaj-hegy Pusztafalu felett.

Az intézményi együttműködés, a közös natúrparki fórum az egyes „lehetőségsterák” kiteljesedése közötti harmonizációt, esetleges konfliktuskezelést; más régiók fejlesztési tapasztalatainak átvételére nyújtanak lehetőséget. Egyszóval a natúrpark modell valósággá teremtése olyan szintű párbeszédet és közös cselekvést kíván, mely a helyi érdekek összedolgozásán alapul – így teremtve meg a hatékony regionális együttműködés gondolati hátterét.

Dr. Nyári László

Kiemelt természetmegőrzési területek a Nagy-Milic Natúr- parkban

A középhegységi tájak élővilágának változatossága, gazdagsága elsősorban geológiai és domborzati viszonyainak változatosságától függ, ugyanis a sokféle kőzet változatos edafikus viszonyokat, a változatos felszíni formakincs pedig tarka mikroklimatikus viszonyokat teremt. Mindezek következtében sokféle élőhely, változatos növény- és állatvilág lel otthonra, változatos társulások képződnek a középhegységeken belül.

A kipreparált kúpok és sátor alakú vulkáni roncsok változatos kitértségű és lejtők oldalai annyira sokféle élőhelyeket biztosítanak, hogy a Zempléni-hegység és különösen a Milic-csoport és környékének faj- és társulás gazdagsága összemérhető a kőzetviszonyaiban a Zempléni-hegységnél jóval gazdagabb Mecsekkel és Bükk-hegységgel. Elsősorban formagazdagságából következően a vulkáni középhegységeink közül a Magyarországon Zempléni-hegységnek nevezett térség mondhatja magát a legváltozatosabb élővilágú középtájnak.

Szlovákiában a Milic európai értékű terület a Szalánci-hegység déli, Magyarországgal határos vonulatát képezi. Hegyvidéki, erdős, gyéren lakott tájról van szó, a Szalánci-hegység déli vulkanikus hegyvidékén. A Milic tömbje jelentősen tagolt így több önálló alegységet képez, amelyek közül a legjelentősebb a Bradlo vulkáni vonulat bérce (840 m) és a kiterjedt Milic sztrатовulkán (896 m). A hegység vonulatát koraharmadkori, túlnyomórészt agyagos-köves üledékek borítják. Az eredeti montán-bükkösök és savanyúság kedvelő bükkösök, illetve hársas-juharosok, helyenként őserdő jellegűek, különösen a Nagy-Milic vonulatán. Az extrémebb termőhelyeken a tölgyesek találnak kedvező életfeltételeket. Figyelemreméltó annak az alföldi jellegű, mocsári égeresnek a jelenléte, amely ebben a számára nem szokványos 700 méteres magasságban fordul elő (a Kis Izra terepi depressziójában, megtalálhatóak a jellegzetes mocsári társulás fajai az erdei növényzet képviselőiig bezárólag). A terület jelentős tájelemei a sziklaalakzatok, a sziklafolyások – sajátos növény-társulásaikkal és életközösségeikkel; a területen a legjelentősebb a madárvilág képviselőinek jelenléte (ragadozó madarak, baglyok, énekesmadarak).

A Milic északi hegyalját erdők, és hegyi rétek fennmaradt természetes társulásai borítják, amelyek kaszálásra és némely helyen legeltetésre is alkalmasak (évente egyszeri kaszálás). Nagy értéket képvisel a Milic erdei irtásain található, évente egyszer kaszált, trágyázatlan réti növényzet.

A Milic vonulata, teljes egészében a Szalánci-hegység európai jelentőségű madárvédelmi terület részét képezi, amely a fontos madárvédelmi (IBA: important bird areas) területek nemzetközi rendszerének is része (IBA). A

legértékesebb fajok közé sorolhatjuk a parlagi sast (*Aquila heliaca*), a békászó sast (*Aquila pomarina*), darázsölyvet (*Pernis apivorus*), az uráli baglyot (*Strix uralensis*), a fehérhátú fakopáncsot (*Dendrocopos leucotos*), és a barna kányát (*Milvus migrans*). Az európai értékű élőhelyeken és fajokon kívül jelentős létszámban képviseltetik magukat az országos szinten védett élőhelyek és fajok is. A terület egyben a farkas fontos migrációs folyosója Szlovákiából Magyarország irányába.

A védett területek Szlovákiában: az állam természeti örökségének védelmét Szlovákiában különböző típusú, különleges védeltséget élvező területek létrehozásával valósítja meg. Az 543/2002 TT. számú, a természet védelméről szóló törvény értelmében, az alábbi kategóriákról van szó: nemzeti park, tájvédelmi körzet, védett terület, természeti rezervátum, természeti emlék, védett tájélem és madárvédelmi terület. Amennyiben a területen európai értékű élőhelyek, vagy fajok vannak, akkor európai értékű területekről beszélünk, míg a fennmaradó védett területek nemzeti védeltséget élveznek.

Az erdészek, az erdővédelmi tevékenységük során, figyelembe veszik az adott terület védeltségi fokát, melyek száma Szlovákiában 5. Az egyes védeltségi fokozatokhoz igazodik az erdőnevelési beavatkozások intenzitása és az erdőfelújítási módszerek egyaránt.

A szalánci Vár-hegy a Szalánci-hegység egyik nyúlványa Szalánc falva fölé magasodva. A **Szalánci Vár-hegy (Slanský hradný vrch) Természeti Rezervátum** 15,81 ha területen terül el. 1932-ben sorolták be a melegkedvelő, szárazságtűrő flóra és fauna jelentős védelmet igénylő területei közé. A

Részlet a Vár-hegy erdőtümbjéből

terület tudományos kutatások végzése valamint kulturális-nevelési szempontból és jelentős. Egy andezit-sziklás vár-hegyről van szó, csúcán várrommal, a Vár-hegy szárazságtűrő növényzete mellett egy ódon tölgyes-bükkös fasor is felhúzódik a hegyoldalon. A védelem tárgyát a vegyes lomblevelű aljnövényzet és hegyi jellegű vegetáció képezi: sziklai csenkesz, erdei iszalag, cserlevelű saláta, borzas peremizs. A növényeken és fákön kívül a cserjeszint is jelentős: sajmeggy bokrok, sziklai gyöngyvessző jajrózsa és számos más faj. A terület védeltsége 4-es fokozatú.

A szalánci Vár-hegy tövében találjuk a **Nádas-tó (Tristinové jazero) Természeti Emléket**. Ez egy természet alkotta képződmény, amely 4-ik fokozatú védeltséget élvez. A természeti emlék összterülete 0,8291 hektár, amelyből a vízfelület 0,3642 hektárt tesz ki. A védett terület az értékes védett növények,

illetve kritikusan veszélyeztetett állatfajok védelmére került kialakításra: leginkább a hüllők védelmére, amelyek egy társuláson belüli fellelhetősége egyedi – pettyes gőte, tarajos gőte, alpesi gőte, foltos szalamandra, barna varangy, sárga hasú unka, barna ásóbéka. A hüllők közül a legjelentősebbek a Vízisikló, a lábatlan gyík, illetve a madarak közül a vörösbegy, a zöldike, a cinegefélék, a sármányok, az ökörszem, a tőkés réce, a vízityúk. Az emlősök között feljegyezték a nem őshonos, pézsmapocok jelenlétét. A növények közül a legjellemzőbbek a vízi és part menti társulások – a széles levelű gyékény, a keskenylevelű gyékény, a sárga nőszirm, a törékeny fűz, a som, a galagonya, a vadvadkörte, a közönséges fagyal, a csipkerózsa, a kökény, a mezei juhar, a vadalma, a közönséges gyertyán, a kocsányos tölgy, a közönséges bükk. A veszélyeztetett növények közül a tőzegpáfránnyal is találkozhatunk.

A Milic tömbjének hegyvonulata a magyar határral párhuzamosan helyezkedik el, és helyenként őserdő jellegű társulások és az ahhoz csatlakozó állatvilág közösségei találhatóak meg a vulkanikus altalajon. A Milic egy törésvonal mentén jött létre, ahol nagyon jól megfigyelhető az álvulkánok és kihűlt lávafolyamainak maradványai, melyek a hegység csúcsai alakították ki egykoron. A térség jelentőségét emeli az a tény, hogy a Milic északi és északkeleti lejtőin, Szlovákiában 4 természetvédelmi rezervátumot találhatunk, melyek mindegyike leginkább az őserdő maradványokatt hivatott védeni – a: Nagy-Milic, a Kis-Milic, a Maróka és a Kis Izra Természeti Rezervátum, valamint a Milici-szikla Természeti Emlék.

Mind a négy rezervátum látogatható. A Maróka és a Nagy-milici NTR területén keresztül vezet a piros jelzésű turistaösvény. A Kis-Milic közvetlen szomszédságában sárga jelzésű turistaösvényt találunk, mely Szalánchutáról (Slanská Huta) vezet az Izrához. A legnehezebben megközelíthető a Milici-szikla Természeti Emlék, amely a Nagy-Milic csúcsain, közvetlenül Magyarország határán található.

Maróka (Marocká hola) Természeti Rezervátum területe a Szalánci-hegység déli nyúlványán található, 610-805 méteres magasságban, a Suchá hora (Szár-hegy – „fénylő hegy” a jelentése az archaikus magyarban) nyugati lejtőin. Nagy részén fennmaradt a kőrissel tarkított bükkös erdőtársulás. A terület északi sziklás gerincen legjellemzőbb fafajta a kocsányta-

Bükkös állományrész a Marocká hola természeti rezervátumban

lan tölgy és ugyanitt nagyon jó állagú bükkös-tölgyes társulásokat is találunk. Kiváló termőhelyeken andezit és andezittufa alapkőzetten álló 130 éves állomány bükkös főfafajú állomány, 590–635 m tszf. magasságban. 90 %-ban bükk, 10 %-ban hegyi szil fajaj-összetételű őserdő jellegű terület szálanként hegyi juhar és magas kóris eleggyel; jellemzően könnyű terepviszonyok között található. A terület erdős vegetációja az őserdő jellegű társulások összes jellemzőjét felvonultatja. Az itteni erdők vastagsági és magassági szerkezete nagyon differenciált, az álló és kidőlt holtfa, valamint élőfa mennyisége szintén megfelelő.

A **Maróka (Marocká hofa) Természeti Rezervátumot** 1950-ben nyilvánították védetté, mintegy 64 hektárnyi kiterjedéssel. A védettség tárgyát a 130 évnél idősebb, értékes, jellegzetes összetételű, andezit alapkőzetten álló bükkös őserdők alkotják. Ennek ellenére néhány évtizeddel ezelőtt – egy komoly szél-kalamitást követően – kitermelésre került a kidöntött faanyag, minek következtében az őserdő szerkezet a rezervátum területének jelentős részén felszámolásra került. A rezervátum behatárolt területén belül csak olyan kiterjedésű faanyag eltávolítására került sor, amely a minősítése alapján károsan hatott volna a rezervátum fejlődésére, illetve ezek a beavatkozások érdemben nem befolyásolják az erdőtársulások fejlődési dinamikáját. A rezervátum fennmaradása a területen viszont jelentősen veszélybe került. 2004 folyamán a területre vonatkozó védettségi fokozat 4-esre lett mérsékelve, ami azt jelenti, hogy a különböző széldöntések, vagy más kalamitások következtében kidőlt faanyag bármikor kitermelhető.

A **Milici-szikla (Miličká skala) Természeti Emléket** 1990-ben nyilvánították természeti emlékké, 11,6 ha területen. A védett terület kijelölésének célja az alaktanilag elkülönülő sziklaformák védelme: ezek a dábitos lávafolyás emlékei, melyek jelen alakjukat a lávatömb felaprózódása révén kapták.

Eszkáros és Szalánchuta területén található a **Kis-Milic (Malý Milič) Nemzeti Természeti Rezervátum**. A védett terület, a Kis-Milic sziklás sarkantyúja, jellegzetes sziklafalaival és szikla-omladékaival. A Milic jellegzetes őserdő jellegű növényzetének megóvása érdekében nyilvánították védetté. A védettség tárgyát a ragadozó madarak különböző fajai képezik, amelyek megfelelő fészkelési feltételeket találtak a területen. A természeti rezervátum kiterjedése, mintegy 14,05 hektár. A területen a bükkös társulások a jellemzőek, illetve az elegyes tölgyesek. A kőfolyásos részekben hegyi juharos társulások alakultak ki, kőrissel, illetve magylevelű hárssal elegyelve.

Obeliszk a Nagy-Milic csúcsán a Milici-szikla határán

Kis-Milic (SK) természeti rezervátum DNY-i sarka és a 6-os pihenőhely

A **Nagy-Milic (Veľký Milič) Nemzeti Természeti Rezervátum** 1976-ban lett védetté nyilvánítva és kiterjedése eléri a 67,81 hektárt. Itt megtalálhatóak az egyes erdei élőhely típusok legjelentősebb tömbjei. A masszívum alapját a Szalánci-hegység déli részét alkotó, andezitek és dácitok alkotják, borítottságát tekintve a tölgyes-bükkös magassági zónában elterülő hársas-juharos társulások a jellemzőek. A sziklákon a rájuk jellemző sziklás növényi társulások jöttek létre, beleértve a kőomladékokon megkapaszkodott juharosokat is, amelyek Szlovákián belül a legdélebben fekvő ilyen jellegű élőhely típushoz sorolhatóak.

Közepes és gyenge termőhelyeken, 725-780 m tszf. magasságban, 65 %-ban bükk, 20 %-ban kocsánytalan tölgy, 10 %-ban magas kőris, 5 %-ban gyertyán fafaj-összetételű őserdő jellegű és őserdőterület szálanként hegyi juhar eleggyel. Az eredetihez közeli állapotban maradt fenn, de az emberi beavatkozások nyomai láthatóak. A Nagy-Milic Nemzeti Természeti Rezervátum a Szalánci-hegység déli lávafolyamain elterülő erdei társulások, valamint a védett ragadozó madarak jelentős élő- és fészkelőhelye. A területet, környezetvédelmi szempontból, elsősorban az állattani és erdészeti kutatás céljait szolgálja. Nincs kijelölt védőzónája, védettségi fokozata 5-ik.

A Szalánci Erdészeti Igazgatóság területén, a Milic tömbjében találjuk a **Kis Izra (Malá Izra) Természeti Rezervátumot**, amely a Nagy Izra (Veľká Izra) tő szomszédságában található. A Malá Izra, egy kis, a terepbe besüllyedő suvadásban kialakult természetes tó, a Milic hegyláncához tartozó, erdőségek komplexumával övezve. Ritka, síkvidéki mocsári égeres, erdős társulások otthona, a meglehetősen szokatlan, 530 méteres tengerszint feletti magasságban.

Az 1/1984. (XII. 13.) számú OTvH (Országos Természetvédelmi Hivatal) határozattal védetté nyilvánított Zempléni Tájvédelmi Körzet (ZTK) országos jelentőségű védett természeti terület. Területe: 26496 hektár.

Fokozottan védett területek Magyarországon, illetve a nemzeti természetvédelmi ingatlan területei Szlovákiában.

és humid körülményeket jelző fajok jelennek meg. A savanyú alapkőzetek kialakult kedvezőtlen tápanyag- és vízgazdálkodású váztaajok erdőállományaiiban megjelenik a madárberkenye, gypsintjében jellemző a fehér perjeszittyó, a csarab, a fekete áfonya. A kiugró sziklatarajokon hazánkban egyedülálló társulás a szilikát sziklaredő található, melynek főfaja a kocsánytalan tölgy, karakterfaja a lisztes berkenye, de a bibircses nyír is fellelhető ugyanitt. Az erdőtársulás további állományai az északi és észak-keleti Kárpátok vulkáni hegyvidéke délies kitétséű szikláiin találhatóak. A Tolvaj-hegy szilikát-sziklagyepjei a füzéri Vár-hegy sziklagyepjeinél kisebb foltokban jelentkeznek a sziklakibúvások, illetve a nyílt és zárt sziklagyep vegetáció váltogatja egymást. A terület erdőállományai erdészeti szempontból elsődlegesen védelmi rendeltetésűek.

A **füzéri Vár-hegy** már messziről feltűnő, környezetéből magányosan kiemelkedő vulkánikus képződmény. A meredek hegyoldalak felső harmada az a dácit tömb, amely a déli, a délnyugati és az északnyugati oldalon szinte függőleges sziklafalat képezve természetes védvonalat képez a várépítéshez helyet adó hegytető körül. Egyedül az északkeletről csatlakozó nyereg szelédobb domborzati viszonyai kínálnak kedvezőbb megközelítési lehetőséget a „Párkányba” felvezető út, innen pedig a sziklába vágott lépcső révén.

A füzéri vár, a Vár-hegy a közelmúltban Magyarország természeti csodája címet nyerte el. Ennek nyomán formálódó fejlesztés, a Vár-hegy oldalában tervezett sziklagyep látogató ösvény, amely lehetővé teszi a ritka látnivalók megtekintését, bemutatását anélkül, hogy azokban kár esne. A védett ritkaságokat vezetővel, csoportosan lehet látogatni. A hegyoldalak a középkorban védelmi okok miatt tarra vágottak, később az intenzív legeltetés miatt kopárok voltak. A kopár szikla és omladék felszínen alakult ki egy sajátos pionír vegetáció: a sziklagyep.

A Vár-hegy és vár a bronzkor óta lakott terület. Az antropogén hatás a középkorban illetve az újkorban is folyamatos. Az 1620-as inventáriumban vadaskertet, az 1667. évi urbáriumban halastavat is felsorolnak a váraljai objektumok között. A vadaskert a Vár-hegy északi oldalán lehetett, a halastónak ma már nyoma sincsen.

A szilikát-sziklagyep társulás kialakulásában a legeltetésnek szerepe volt. A füzéri Vár-hegy környékének növénytakarója a XVIII-XIX. századokból származó ábrázolásokon, festményeken egyértelműen kopár terület. Thomas Ender (1793-1875) osztrák tájképfestő munkáit szükséges e helyütt külön kiemelnünk, aki kortársai szerint csak a már létező tájfényképező masinákat felülmúló pontossággal rajzol, fest, árnyal az 1860-as évekből származó aquareljein kopár területet mutat. A Vasárnapi Újság 1868-ban közli Greguss János eredeti rajzát a fátlan Vár-hegyről és a tetején megbúvó romokról.

A legeltetés megszűntével az egyre növekvő cserje és aljnövényzet miatt visszaszoruló sziklagyep ma már csak a hegytetőn talál magának életteret. A hegyoldalakon az utóbbi száz évben történt kopárfásítás eredményeként fenyővel elegyes lombos erdő telepedett meg.

E helyen illendő megemlékezzünk egy speciális erdészeti tevékenységről, kvázi vidékfejlesztési módszerről: a kopárfásításról. A kopár hegyoldalak, melynek talaja még nem alakult ki, vagy az erózió következtében lepusztult, megkötését, erdősítését jelenti facsometék ültetésével, vagy magvetéssel. Célja talajvédelem, mely korábbi évszázadokban kialakult erodálódott irtástérületek termőhelyének javítását, a talajfejlődés megindítását kívánta elősegíteni.

Schudich Nándor füzéri származású erdőmérnök szakmai pályafutása végén számolt be a hegyközi kopárfásításokról, mely ültetvények a füzéri Vár-hegy területén jelenleg a keménylombos állománnyá alakulás előrehaladott szukcessziós folyamatában találhatóak. A füzéri Vár-hegy kopárfásítására erdeifenyő, fekete fenyő és virágos kőris csemetékkel az 1910-es években került sor. A XX. század első felének fényképfelvételei a Vár-hegy déli oldalán fiatal telepített fenyves állományt mutatnak, ahol az egyes részletek közötti tűzpázták jól kivehetőek. Az elvégzett kopárfásítás fejleményei kapcsán az 1935-ös évből származó jegyzőkönyvben olvasható: „... a természetvédelem céljából mellőzendő a füzéri várrom alatti sziklás részek beerdősítése”.

Mindezek folytatásaként 1941-ben Abaúj-Torna vármegye Közigazgatási Bizottsága közölte a Kassai magyar királyi Erdőigazgatósággal és a Károlyi-uradalommal a földművelésügyi miniszter vonatkozó határozatát, hogy a Füzér 137a, b és 138 erdőrészeket 34,3 katasztrális hold területtel (mely átszámítva majdnem 20 ha) a várrom, valamint a hegyoldal sziklás talaján tenyésző ritka növények megvédelme érdekében... a m. kir. vallás és közoktatási miniszter úrral egyetértésben természetvédelmi területté nyilvánítja.

A bemutatást szolgáló sziklagyep kerengő nem pusztán egy vezetővel látogatható tanösvény, a természeti ismeretterjesztés eszköze, hanem ez a tájba rejtett biztonsággal járható rácsos acélfelület teremti meg a Vár-hegy természetvédelmi kezelésének infrastrukturális hátterét. Erre alapozva lehet elvégezni a cserjeirtási munkákat, amely cserjefelverődések már jelentős sziklagyep mozaik részek lefűződését, eljellegtelenedését okozták. Ugyanígy erre a sziklagyep sétányra alapozható a dáцитorgonák tövében található hatalmas mennyiségű várfalomladék faragott köveinek kutatása is.

A bemutatandó ritka növénytársulások az alábbiak:

- Sziklafalak és kőfalak pionír növényzete;
- Mészkerülő nyílt és zárt sziklagyep típusok.
- Sziklai cserjések, mely unikális társulások 450-750 m-es tengerszint feletti magasságban jelennek meg tölgyes, gyertyános-tölgyes, illet-

ve a bükkös övben; jellemzően az északi oldalon alkotnak a sziklai erdőkkel sajátos mozaik komplexet.

- Hegy- és dombvidéki fás, üde, természetközeli élőhely, a törmeléklejtő erdő.

A jellegzetes és unikális szilikát-sziklagyep társulás szélsőségesen száraz, napos élőhelyet jelez. A gyep az erős abiotikus stressz következtében nem záródik. Edafikus társulás, ami azt jelenti, hogy a sziklarepedésekben felhalmozódó talajon telepednek meg az edényes fajok. Legjellegzetesebb fajai:

- A sziklai ternye, mely a sziklafalak, nyílt sziklagyepnek növénye.
- A törpe nőszirm, száraz sziklagyepre jellemző, a lusus, azaz virágszín változatosságát a lila és sárga színek jellemzik.
- A rózsás kövirózsa kárpáti pannóniai bennszülött faj; ösközeti sziklagyep és sziklás lejtők védett faja.
- Az árnyékosabb, humidabb szegletekben és oldalakon a páfrányfélék közül az aranyos fodorka és a sokszor nagyobb sziklafelületet is beborító édesgyökerű páfrány a jellemző.
- A mézskerülő sziklagyepre jellemző magyar kőhúr – alacsony bokrosodó félcserje – míg alatta sárgán virágzó borsos varjúháj telepedett meg.
- A fürtös kötőőrfüvet bugás fürtös virágzata és tölevélrózsája egyaránt jellemzi.
- A nyáron virágzó barátságfü élőhelyét a zárt sziklagyep és sztyepplejtők jelentik.
- A Triumfetti-imola előfordulása száraz sziklagyep, lejtősztyepprétek, száraz tölgyesek és cserjések társulásaiban jellemző.
- Szép számban virít a Vár-hegyen a homoki pimpó, az északi részen gyakori a tavaszi lednek és a bogláros szellőrózsa.
- A Meleszke oldalra áthúzódott Schudich-társóka nevét az azt leíró, már említett ifj. Schudich Nándor füzéri erdőgondnokról kapta.

A legeltetés hiánya, és az ennek okán fellépő cserjésedés – főként vadrózsa, kőkény és galagonya révén – a megőrzési feladat ellátását akadályozza. Az egyéb anomáliák, mint például a várfalak kiomlása és az ott megjelenő omladéknövényzet megtelepedése az eredeti társulások stabilitását, egységét veszélyezteti, kiterjedésüket csökkenti. A füzéri Vár-hegy jó példája annak, hogy a helyi társadalom összefogása a műemléki és a természeti értékmegőrzés területén is követendő példát mutat. Ezt a példát szem előtt tartva a Nagy-Milic Natúrparkban célunk és feladatunk a helyi társadalmak, a természeti kultúrtáj, a kiemelt műemlékek és természeti területek hosszú távú és tartamos fennmaradásának biztosítása.

Tanösvények és Tájgazdálkodás a Nagy-Milic Natúrparkban

A Kárpát-medencén óriástáján belül található az Északi-középhegység nagytája. Ennek keleti végén húzódik a középtájat adó, 150 km gerinchosszúságú, három hegységtagból álló *Tokaj-Eperjesi-hegylánc* vonulata. E hegylánc déli tagja a Tokaji-hegység, középső tagja a *Szalánci-hegység* (Slanské vrchy), északi tagja az Eperjesi-hegység (Prešovské vrchy). A közbenső Szalánci-hegységnek a déli fele Magyarország területére esik. Ezen belül helyezkedik el részben a Nagy-Milic hegycsoport, illetve a Hegyköz, melynek egy tájrészletét adja a Felső-Hegyköz.

Sátoraljaújhely után a Hegyköz fele fordulva a sátoros hegyek ölelésében vizz az út nyugat fele, majd a Pálháza elhagyásával a Filkeháza fele kitaruló panorámában feltűnik Füzér várának az alapzatául szolgáló dácitkúppal összenőtt, tájat betöltő sziluettje. A füzéri váruradalomhoz tartozó falvak jegyzéke a XIII. századtól jó megfelelést mutat a Hegyközként leírható természeti és történeti kultúrtájjal.

A terület tájkarakterét többcentrumos vulkánosság által meghatározott domborzat teszi markánsná; illetve földrajzi elhelyezkedésből adódóan a Kárpátok gerincével való összekötöttség is említést kíván; hisz az észak-déli irányú, a tájat magában foglaló Tokaj-Eperjesi-hegylánc a Kárpátok koszorújából fűződik le.

Így a terület meghatározóan montán tájkarakterű, mely a Hegyköz térségében medencedomság jelleggel egészül ki. A Nagy-Milic Natúrpark szlovák oldali községei (Eszkáros, Szalánc, Újhuta, Szalánchuta) ennek a tájkarakteri leírásnak felelnek meg.

A magyar oldali községek között Füzér, Füzérkajata, Hollóháza, Pusztafalu szintén ehhez a tömbhöz kapcsolódik. A natúrpark nyugati határa Kékednél Hernádig nyúlik itt a községhatár nyugati fele már folyómedence-ártéri jellegű.

A Nagy-Milic Natúrpark jelmondata „*A megőrzött értékek világa*” jelzi számunkra, hogy a natúrparkok talán legfontosabb feladata elsősorban a természeti értékek megőrzése. Természeti értékeink többnyire középhegységi tájainkon maradtak meg, ezért számos natúrpark alakult, illetve alakul középhegységeinkben.

A tájhasználat történetét vizsgálva meghatározó, hogy a XIII. század második felétől a füzéri vár ellátását szolgáló falvak létrejöttével a településterület a Felső-Hegyközbe is felhúzódott. A XIV. századi források említik az Erdővidéken Regéc, Meződülőn Boldogkő vára körül települt községeket. A hegyes ma fennálló 72 településéből 65 a XIV. század végéig megtelepült.

Szalánc (Slanec) település egy fontos vár körül alakult ki, amely 1230-ban szerepel először a feljegyzésekben „Castrum Salis”, azaz „Sóvár” néven. A várat az Aba nemzetségbeli szaláncaiak öse az Aba nembeli Csama fia Péter építtette. Újszállás első írásos említése 1330-ban történt, Nagyszalánc várának uradalmához tartozott. 1630-ban mindössze negyed portáig adózott, lakói jobbágyok és zsellérek voltak. A XVIII. században a Forgách család birtoka. 1828-ban 32 házában 248 lakos élt. Lakói mezőgazdasággal, pásztorkodással foglalkoztak, valamint a közeli üveggyárban dolgoztak. 1900 és 1910 között sok lakója kivándorolt a tengerentúlra. Szalánchuta területe a középkorban Szalánc várának uradalmához tartozott. A falu Újszállás határában keletkezett a 18. században. Birtokosai a szaláncai uradalom urai a Forgách grófok voltak. Első lakói az itt működő üveghutában dolgozó zsellérek. Első írásos említése 1722-ben történt, önállóságát azonban csak 1880-ban nyerte el, addig Újszállás része volt.

A natúrpark településeinek napjainkra kialakult szerkezete meghatározóan „fésűs”. Ugyanis, ezeket a hegyek lábánál fekvő falvakat egyik oldalról erdő, másik oldalról pedig mezőgazdasági területek veszik körül. Ezek több utcából álló, valamilyen központ – általában a templom – köré kiépített falvak. Jellemző rájuk az egy irányban történő elnyúlás, az ún. fésűs szerkezet. Itt a beépítés már szabályos képet mutat. A hegyközi települések többsége fésűs szerkezetű. Említést érdemelnek még a szűk völgyekben megtelepült községek, völgyeket kísérő egyutcás, kis belterületű és népességű irtástelepülések. Ezekben a telekkiosztás és a beépítés szabálytalan, a lakóházak távolsága egymástól változó, így alkalmazkodik a település a természet korlátozta lehetőségekhez. E települések szerkezete a legértékesebb. Ilyenek: Kishuta, Nagyhuta, Vágáshuta; jellegében ide tartozik Hollóháza is, de ez utóbbi sűrűbben beépült nagyobb népességű ipari település.

A megtelepüléssel egy időben megváltozott az erdő iránti szemlélet. A település a mezőgazdasági területnyerés céljából végzett erdőirtás mellett az

erdő többcélú hasznosítása is általánossá vált. A korábban szinte kizárólagos vadászat mellett az erdei legeltetés, tűzi- és épületfa kitermelés, az erdei melléktermékek gyűjtése egyre fontosabb része lett az erdőhasználatnak. Az erdő a kevés földterülettel rendelkező irtásfalvak lakóinak létalapját képezte. Az erdőhasználat miatt más erdőkép volt jellemző a falvak környékén, és megint más az ezektől távol eső vidékeken.

A lakott helyeken az állandóan használt erdők a mindennapi tüzelőszükségletet fedezték, és itt legeltették az állatokat is. Ezek rövid vágásfordulóiban kezelt sarjerdők, korabeli elnevezést használva „eresztvény” erdők voltak. A településektől távolabb eső erdőségekből az épületfát szálalással termelték ki. Ezeket az erdőket vették később tilalom alá, így ez utóbbi használat nem változtatta meg drasztikusan az erdő-, tájképet. Ennek köszönhető, hogy a Nagy-Milic térségében és a később létesült huták térségében a bükkösök és gyertyános tölgyesek viszonylag érintetlenek maradtak.

Nagyon szép bemutató helyszíne az irtásterület és erdő határának a „nagy fa” példája. A hagyásfák, mint a 300 évesre becsült kocsányos tölgy „nagy fa” az idők folyamán fogalommal vált és a korábbi határjelhez igazodott a jelenlegi területhasználat térbeli rendje is. Az idős megmaradt fák lehettek határjelek két birtok vagy községhatár között. Mivel a közelben irtásterület határa található, hisz Szalánhuta és Újszállás irtástelepülések – jelölhette az egykori szalánchutai községhatárt is. A fa körül keresztződés alakult ki: a Kalsa fele menő út innen ágazik le.

Napjainkban a Hegyköz szubrégióba sorolt községek 22 000,00 ha-os külterületéből 61 % erdő, 21 % szántó, 10 % legelő és 6,5 % rét művelési ágba tartozik, míg 1,5 % gyümölcsös és szőlő. Tehát a terület mintegy 60 %-a erdővel borított és 40 %-a áll mezőgazdasági művelés alatt. Mindez igazodik a történelmi folyamatokhoz is, hisz Nyugat-Európa középhegységi kultúrtájakat tekintve ez az arány éppen fordított.

A tájhasználati folyamatokat, természeti és kultúrtörténeti értékeket bemutatásának egyben önképző, önismeret fejlesztő eszközei a tanösvények. Tájékoztatását, ismeretgyarapítását szolgálják oly módon, hogy közben túrázik is a résztvevő, s ez által a „tananyagon” túlmenően a környezettel is szoros kapcsolatba kerül.

A Nagy-Milic Natúrparkban több tanösvény létesül az alábbiak szerint:

- Bodó-rét és marócai tanösvény

- Nagy-milici tanösvény
- Izra-tavi tanösvény
- Erdészeti-ökológiai vagy Őr-hegyi tanösvény
- Határmenti tanösvény

A tanösvények nyomvonalán a meglévő értékeket, de az ezek megőrzéséhez és fenntartásához kapcsolódó feladatokat, kihívásokat és lehetőségeket ismertetjük a helyi tudás tájgazdálkodási megközelítésére alapozva.

A kihívások között első helyen említendő, hogy az ún. „visegrádi országokban“ az elmúlt emberöltőkben a nyugat- és közép európai mintától nagyban eltérő folyamatok voltak meghatározóak: ugyanis a vidéki agrárszerkezet és főként az azt működtető humán bázis gyors erodálása egyes tradicionális tájhasználati formák eltűnéséhez, ún. „gazdálkodás utáni rendszerek” kialakulásához vezetett.

Megkezdődtek spontán szukcessziós folyamatok egy-egy tájegységen belül. Ez különösen a legelőterületeket érintette, hisz elsőként mindig az állattartás szorult ki a vidéki gazdálkodásból, és a vidéket elurulta a költő Nagy László „Zöld Angyala”. A több évszázadra visszanyúló tradicionális gazdálkodás ugyanis számtalan esetben épp a természeti értékeket gyarapította élőhelyek biztosításával. Itt érdemelnek említést például az úgynevezett irtásrétek, ahol a korábban meglévő erdő helyén a gazdálkodók kaszálót létesítettek. E helyeken számtalan védett orchidea faj populációi jelentek meg a hozzájuk kapcsolódó – velük szimbiózisban élő – bogár és lepkefaunával. Jelenleg a térség elnéptelenedésével, a hagyományos tájhasználati formák visszaszorulásával ezek a természeti értékek kerültek veszélybe.

Szlovákiában is jellemző a Milic északi előhegység-komplexumain elterülő rétek elhagyása, kihasználatlansága; az utóbbi évek folyamán nem voltak kaszálva, sem pedig legeltetve a rétek, ami a terület özönnövényekkel való elcserjésedéséhez vezetett (kökény, galagonya, csipkerózsza).

A földhasználatok tervezésénél, viszont figyelembe kell venni, hogy a helyi lakosság megélhetésének, megtartásának egyik alapeleme az erdőgazdaság mellett a mezőgazdaság. A hagyományos tájhasználat kedvenc formája a gyepek gyümölcsös, amelyek jelentős részét mára felhagyták. Az öreg, korhadó gyümölcsfák élőhelyet jelentenek számos rovar- és madárfajnak.

Lehetőségként kínálnak az alábbiak: gyümölcskultúrák telepítése, gyepegzeldősítés, gyepek revitalizációja – legeltető állattartás visszaállítása, gyenge szántóföldi területek őshonos keménylombos fafajokkal történő betelepítése, termények helyi feldolgozása (aszalt gyümölcs, pálinka, lekvár), illetve munkaigényes biokultúrák elterjesztése egyaránt.

Az Észak-Zemplén, így a teljes Milic-hegycsoport térsége két állományalkotó főfaj, a bükk és kocsánytalan tölgy szempontjából ökológiai optimum

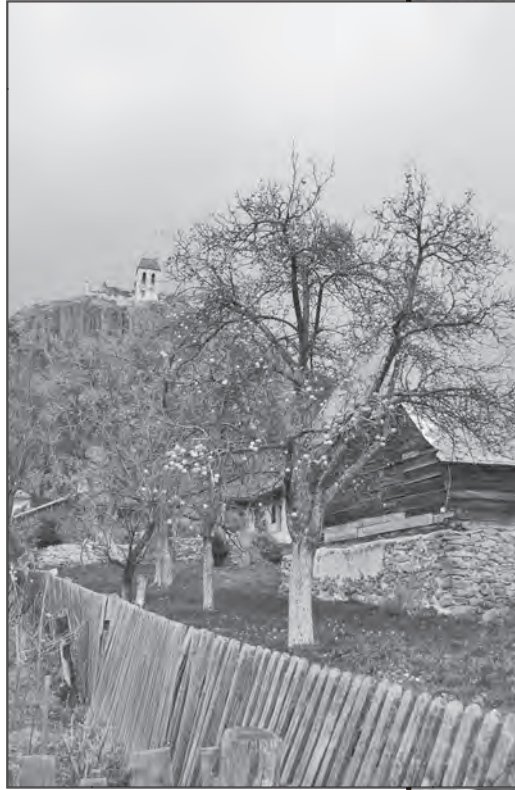

termőhelynek minősül. Klimatikus szempontból szubkontinentális és kárpáti klímahatások figyelhetőek meg, amelyek a térséget egyrészt mérsékelten száraz illetőleg mérsékelten hűvös jellegűvé teszik. A talajtani adottságokat tekintve két- és háromszintes erdőtalajok a meghatározóak. A termőhelyi adottságokat a kitétségek, mint szurdokok, kőfolyások a térségben jellegzetes módon befolyásolják.

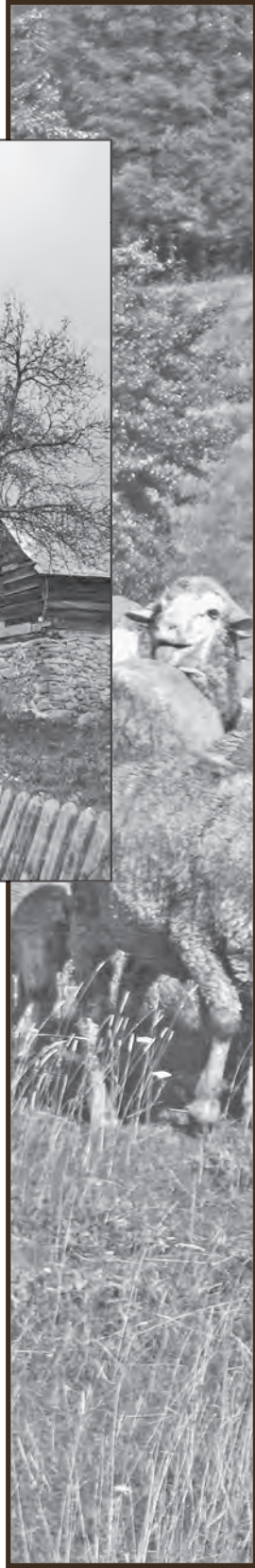
A tervszerű erdőgazdálkodásban alkalmazott természetes felújítás módszere a fokozatos felújító vágás, amely az őshonos állományok termésére, maghullására alapoz, és a helyi populációk megőrzését biztosítja. Előnye a biztonságában rejlik, mivel lehetővé teszi, hogy egy populációnak tekintett erdőrészlet adaptálódott, azaz környezetéhez alkalmazkodott génanyagát a gazdálkodó megőrizze, miközben az állomány új generációja biztosítja a terület folyamatos erdőborítását. A módszer különösen nagy biztonságot nyújt a fényigényes kocsánytalan tölgyes állományok felújításánál.

Az utóbbi években elindult lékes bontásra alapuló módszer célja, hogy egy folyamatos korosztály-eloszlású erdőszerkezetet érjenek el a gazdálkodók, ahol ugyanazon a területen a 100 évnél idősebb egyedtől indulva a fiatal facsemetéig minden korosztály képviselteti magát. Ez a szálalásos vagy szálalóvágásos módszer Európa magashegységeinek bükk – luc fenyő – jegenyefenyő elegyes állományaiban igazán bevált erdőgazdálkodási módszer. Tapasztalatok biztonságos alkalmazhatóságát bükkös főfafajú, és egyben az ökológiai optimum termőhelyein található állományok vonatkozásában igazolják vissza.

A Milic-csoport – nem karbonátos hegység lévén – vízfolyásokban gazdag és ez a domborzat, a mikroklíma, a flóra és fauna táji léptékű diverzitása miatt igen jelentős. Napjainkban az erdő közjóléti szerepének növekedése és a fokozódó környezetvédelmi problémák egyre inkább indokolják az erdős területek hidrológiai viszonyainak elemzését, illetőleg bemutatását.

Régi almafajták őszi termésérés idején Füüzéren.

Egyre kiemelkedőbb a jelentősége az erdei forrásoknak és patakoknak az erdő közjóléti turisztikai szerepének növekedése miatt is.

A kirándulók számára a források és patakok kettős jelentőségűek:

- biztosítják nagyobb túra esetén az üdítést szolgáló és szükséges ivóvizet,
- képezhetik a séta ill. a kirándulás célpontját is.

Szükséges az erdei források környezetének, vízhozamának és vízminőségének behatóbb ismerete azért is, mert az egész emberiséget érintő környezetszennyezési és vízszennyeződési problémák egyre égetőbben jelentkeznek körülünk.

Fontos tehát egy ilyen turisták által erősen látogatott övezetben figyelemmel kísérni és bemutatni a hidrológiai folyamatokat a biológiai egyensúly biztosítása és fenntartása érdekében.

A hozzávetőlegesen meghatározható felszín feletti, és szinte pontosan soha meg nem határozható felszín alatti vízgyűjtő területtel rendelkező források, azaz földfelszín alatti vízfolyások felszínre bukkanási helyei fontos szerepet töltenek be az általuk érintett terület növény- és állatvilágában, de állapotuk az emberi környezet minőségét is nagymértékben befolyásolja.

A Milic tömbjében – főként a hegylábak tövében igen sok kisebb-nagyobb forrás fakad. A forások vize a hasadozott kőzetekből származik: a hegylábi törmelék és a vízzáró agyagrétegek határán bukkannak a felszínre. Az agyagrétegek magas agyagásvány (montmorillonit) tartalmuk okán a vízzárásból következően számos esetben fölcsumamlásos jelenségek okozói: a jelenség legszembetűnőbb példája az Izra-tó létrejötte.

A Nagy-Milic tömbjének jelentősége idegenforgalmi szempontból kiemelkedik abban a tekintetben, hogy a viszonylag kis területen a turisztikai szezonok idején igen nagy a kirándulók területegységre eső napi sűrűsége. Ennek okán a környezetvédelmi és környezeti tervezés keretében az erdei „vízgazdálkodási tudás” és infrastruktúra megóvása, valamint szükség esetén rekonstrukciója. Ez lehet:

- Erdei vizek – források, patakok, tavak – hidrológiai vizsgálata;
- Földcsúszások hidrológiai és erdőgazdálkodási okainak feltárása;
- Erózió elleni védekezés gazdálkodási és műszaki eljárásainak alkalmazása;
- A vízgyűjtő terület gazdálkodási egységként való alkalmazása a fafaj- és koreloszlás jelentős hidrológiai hatása miatt;
- Műszaki és ökológiai elveket és célokat egyaránt figyelembe vevő patakszabályozás;
- Meglévő forrásfoglalások felújítása és fenntartása;
- Műszaki létesítmények hidrológiai méretezése;

- Természetes és mesterséges tavak fenntartása, újak létesítése;
- Vizes élőhelyek létesítése és fenntartása;
- Vízépítési kisműtárgyak, hidak állapotfelmérése, fenntartása és felújítása.

A tájban meglevő infrastrukturális elemek, mint erdei és mezei utak, kishidak az alkalmazkodó tájgazdálkodás közlekedési erezetét jelentik. Erdőterületen ezek az utak biztosítják a „Többtulajdonosú-Többcélú-Természetközeli” erdőgazdálkodás megvalósulását. A természetközelségről az alkalmazott felújítási módszerek ismereténél már szó esett. A többcélúság pedig a gazdálkodás mellett a környezeti elemek védelmét, a természeti értékek megőrzését, illetve a közjóléti szerep betöltésének lehetőségét is jelenti. Egy a terephez illeszkedő, erdei kisvízgyűjtő területet feltáró, a biztonságos közlekedést lehetővé tevő, szakszerűen fenntartott hálózat mind a kerékpáros és lovaskocsis turizmus számára előfeltétel. A Milic-térségében az erdészeti utépítés komoly tradíciókkal rendelkezik.

A kialakított földműnél a vízvezetés megoldása átereszekkel biztosított. Az első pályaszerkezettel rendelkező utak alapjait nagyobb helyi kövekből rakták meg szárazon a két burkolatot határoló szegélykő sor között. Az alapkövek lapos része a talajra lett helyezve, érdekesebb, hegyesebb részük felfele nézett. Erre szórták rá és tömörítették be a zúzottkő vagy makadám burkolatot, kopóréteget. A kopóréteg megújítása, az út állagának megőrzése útfenntartási feladat.

Számtalan adottság, feladat, kihívás és lehetőség említésre került, amelyek egy alulról szerveződő natúrpark kialakulást eredményeznek. A natúrpark az öreg kontinens nyugati részén a helyi társadalmak és a természeti környezet harmonikus együttélésének kerete. Nem a tiltás és retorzió, valamint az elsorvasztás szakhatósági eszköze, hanem egy olyan alulról szerveződő fórum, ahol a térség hatósági, civil és gazdálkodó szereplői fogalmaznak meg közös célokat és teendőket. Ezt a példát szem előtt tartva a Nagy-Milic térségében célunk és feladatunk a helyi társadalmak, a természeti kultúrtáj és a kiemelt természeti értékű területek együttes, hosszú távú és tartamos fennmaradásának biztosítása. Reméljük, hogy a tanösvények megismerése, bejárása ennek az üzenetnek a befogadásához és megértéséhez is hozzásegíti látogatóinkat.

Dr. Nyári László

Vadgazdálkodás és vadászat egykoron és napjainkban a Nagy-Milic tömbjében

A Kárpát-medencén óriástáján belül található az Északi-középhegység nagytája. Ennek keleti végén húzódik a középtáját adó, 150 km gerinchosszúságú, három hegységtagból álló *Tokaj-Eperjesi-hegylánc* vonulatának középső része a Szalánci-hegység, melynek északi része Szlovákia, míg déli fele Magyarország területére esik. A Nagy-Milic hegycsoport Magyarország egyetlen kárpáti jellegű természetközeli élőhelye, amely mintegy észak-kárpáti

„szigetként” nyúlik le a Hegyközi-medencébe. A török háborúk és a Rákóczi szabadságharc elmúltával a milici térség két meghatározó földbirtokos családjai az északi oldalon a Forgáchok, míg a Milic tömbjének déli oldalán a Károlyiak, melyek a térség vadgazdálkodást és vadászati kultúráját meghatározták.

A Nagy-Milic tömbje mindig is szarvasbögő-helyként élt a helyi vadászati köztudatban és gyakorlatban egyaránt. Az egykor a terület

1932 IX. 30-án az Orita-tetőn elejtett 7 kg-os agancssúlyú, páros tizes, a Milicre jellemző, szembevillás gímszarvas trófea a patinásan felújított Lászlótanyai kastélyban

déli részén birtokos Károlyi család (gróf Károlyi László) nem véletlenül létesített a XIX. század végén Lászlótanyán kőből épített vadászkastélyt az addig csak gerendaházakkal jellemezhető vadásztanyájuk kibővítéséként, komfortosabbá tételeként. A vadászkastély mellett kisebb, időszakos tartózkodást szolgáló vadászházak is létesültek ld. Oláh-réti vadászház a magyar oldalon, illetve karolcai vadászház a szlovák oldalon, melyek ezekből az időkből származnak.

A Károlyi család által zsákmányolt trófeák, melyeknek homloki koponyarészére tussal minden esetben ráírták az elejtés helyét, idejét és a trófeasúlyt bizonyítják, hogy a milici vadászterületen több évtizede ugyanazok a bögőhelyek, melyek napjainkban is a legjobb bögőhelyekként szerepelnek a vadászati-vadgazdálkodási gyakorlatban (Pl. Oláh-rét, Orita-tető).

Károlyi László fia, István szintén hódolója volt a vadászat szenvedélyének, s barátjával Széchenyi Zsigmonddal együtt kalandos, külföldi vadászatokon vett részt. A rendszeres vadászatok, valamint a Fóton létesített új állatkertje igen költséges szórakozásnak bizonyultak. Ennek ellensúlyozására a jórészt kihasználatlanul álló füzérradványi kastélyt 1936-37-ben luxusszállodává alakították át. Bevezették a villanyt, hideg-meleg vízzel látták el, és jelentősebb belső átalakításokra is sor került. Az épületet és környékét minden lehetséges kényelemmel ellátták. Ekkor építették meg a strandot, tenisz-, golf-, ródli-, sípályákat alakították ki. Lehetőség nyílt horgászásra, csónakázásra és lovaglásra és hintózásra egyaránt. Kastélyszálló 1938. május 8-án nyílt meg, s az 1945 előtti Magyarország népszerű kastélyszállójához a lillafüredi palotaszállóhoz hasonló népszerűsége tett szert⁴.

*Füžérradványi Kastélyszálló
téli szánkózás idején*

NADLER HERBERT zoológus, vadászati szakíró, a Budapesti Állat- és Növénykert igazgatója ekképpen fogalmazta meg a Kastélyszállóhoz kötődő élményeit: „Vadászembernek szörnyű fényűzés! Még az ótátrafüredi Grand Hotelnél is sokkal előkelőbb. Hazai és afrikai pompás vadásztróféákkal díszített nagy, magas termekben szép régi bútorok, nagy kandallókban égő fahasabok ... csupa kényelem és kényeztetés.”⁵

Foyer a Kastélyszállóban

Természetesen a vadgazdálkodás ezidőtájt sem pusztán az eredményként keletkező trófea prezentálása kapcsán bír jelentőséggel. A Károlyi Uradalomnak szüksége volt a szálláshelyek bérbeadása és az elit-turizmus mellett – illetőleg ahhoz csatlakozóan – a vadásztatásból származó bevételekre is. A Kastélyszálló a Hegyközbe érkező vadászvendégek központi szálláshelye lett, és innen kiindulva jutottak el a vadászatért lelkesedő a Központi-Zemplén vidékére, illetőleg a Milic tömbjébe egyaránt. A vadgazdálkodás, vadászat

⁴ PILLÉRT; KÁRÁSZI; GYÖRYJ. (1989): Zempléni-hegység; in. RAKONCZAYZ. (szerk): Ipolytarnóctól – Füžérradványig, Észak-Magyarország természeti értékei; Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.

⁵ NADLER H. (1943): VADÁSZNAPLÓ 1943; Erdészettörténeti Közlemények XL, Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztály, Budapest, 1999.

és vadásztatás megkívánta az erdészeti-vadászati szakszemélyzet áldozatos munkáját, melyről az elmúlt század harmincas negyvenes éveiben PARTY ISTVÁN uradalmi vadászmeister tudósított.

Mint a Károlyi Uradalom szakszemélyzetének egyik vezetője, írásaiban nem egyfajta sajiáságos vadászromantika jelenik meg, hanem a vadgazda tapasztalatának közzététele és iránymutatása, hisz a Károlyi birtokok zempléni vadgazdálkodása ezidőtájt európai szinten jegyzett hírnévnek örvendett.

A szarvas-állomány takarmányozásával kapcsolatban már ekkor elmondható volt, hogy ahol a szarvast télen mesterségesen takarmánnyal etették, csak a gyenge-satnya egyedek pusztultak el. Hiányos, rossz etetés tömeges pusztulást eredményez, de ahol erős bikák is elpusztulnak jelentős mulasztás történt. A takarmányozásnál figyelembe kell venni a fakitermelési munkák kivitelezhetőségét, idejét, hisz a rügytakarmány minden esetben kiváltja a szemes takarmány kijuttatásának szükségességét⁶

„Aztán alulról egy csapat favágó jön fel a völgyben, hogy folytassa munkáját, a vágásban meghagyott öreg magfák ledöntését és feldarabolását. A ledöntött bükkfák rügyeire járnak most éjjelenként a szarvasok csapatosan, ezért jöttünk ki ide virradással tehenet löni.” – Írja NADLER HERBERT Vadásznaplójában 1943. decemberi, hegyközi vadászatairól megemlékezve.

Szóbeli források szerint az egyik Forgách gróf XIX. század 50-es éveiben telepített be a milici területre 9 darab gímszarvast Máramaros megyéből, a Károlyi grófok pedig 15 darabos állományt dunántúli vadas-

„A” típusú kárpáti gímszarvas trófea: nagyobb szárhossz és vastagság, arányos forma, szép szín és gyöngyözés, erőteljes, többágú korona.

kertjükből; amelyek kisebbek természetük voltak, és színükben is eltértek a máramarosi példányoktól. Ez a dunántúli vérvonal kereszteződött a kárpáti vérvonallal, és az Első Világháborúig bezáróan kialakult a mai milici típus. Megjegyzést érdemel, hogy a kárpáti típus befolyása a migrációs útvonalak meghatározottsága miatt folyamatosan érvényesül. Visszaemlékezések szerint a XIX. század végére a gímszarvas állomány annyira elszaporodott, hogy a mezőgazdasági és erdészeti

⁶ PARTYI. (1940): Az 1940. évi tél után; Nimród Vadászlap, 1940. május 1; 212-214 p.

károk megelőzésének érdekében Károlyi gróf lekerítette az erdeit. Ez a lekerítés még a Második Világháború végéig működött.

A másik nagybirtok egykori tulajdonosa, Forgách István, a vadkár megelőzésének érdekében szintén lekerítetett mintegy 3000 kataszterholdnyi erdőt. A Forgách grófi család erdőszertetét és vadászat iránti vonzalmát példázza, hogy az 1916-ban elhunyt gróf Forgách István kedvenc vadászkastélya közelében lévő családi kriptában lett eltemetve, a Kerekhegyen (Okrúhly vrch).

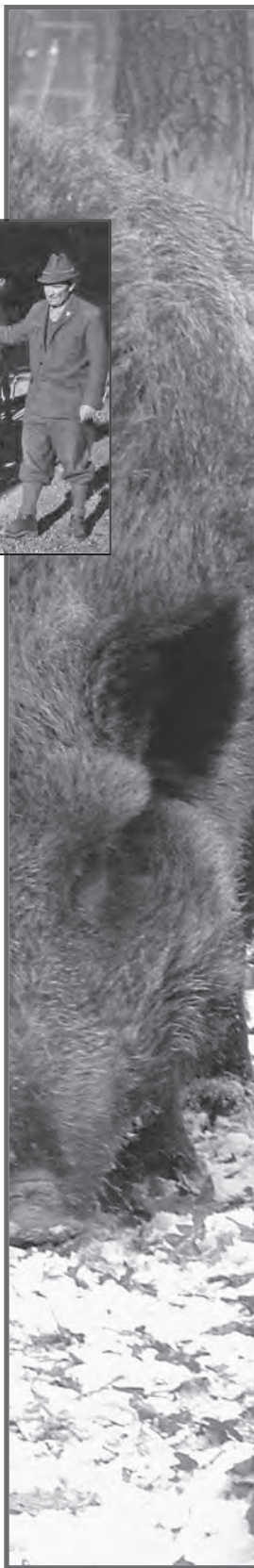
A milici vadászterület meghatározóan nagyvadas. Gyakori és meghatározó vadfajként a gímszarvas, őz és a vaddisznó nevezhető meg; a Károlyi család által a Hegyközbe betelepített muflon a milici tömbben már nem él, zempléni előfordulásai a Központi-Zemplénre jellemzőek. A Milic térségében előforduló kárpáti jellegű gímszarvas jellemzői a bikák szőrzetének és agancsának sötét színe, a jégág hiánya, az erőteljes gyöngyözöttség, az erős középág, mely sokszor a korona alsó részéig nyúlik fel, valamint a robosztus, sokszor dupla villás korona. A területre beváltó típusok közül még említést érdemelnek az erőteljes, többágú koronát viselő „A” típusú gímszarvas egyedek is.

A zempléni, milici őzállomány minőségében a 150-350 g (maximum 400 g) trófeasúlyig kategorizálható. A szép, érett, akár öreg bak trófeák is súlytól függetlenül minden vadász számára becses értéket jelentenek. A rétek elgyomosodásával, elcserjésedésével, a kisebb erdei rétek beerdősülésével az őzek létszáma lecsökkent. Ez az a vadon élő állatfaj ugyanis, amely a fűfélék közül is kiválogatja a számára finom falatokat; a vadászati szakirodalom emiatt a „legválogatosabb” kérődzőként jelöli meg.

A zempléni őszi és téli vaddisznóhajtások mindig megdobogtatták minden idelátogató külföldi és belföldi vadász szívét. Sosem a nagyszámú terítékek (50-100) voltak a jellemzőek, hanem csupán a 10-20 darabosak. Ehhez természetesen járulékos értéként sorolható a táji, lát képi élmény, a kutyás vadászatok hangulata és nem utolsósorban a pontos szervezethez. A térségben mindig előfordulnak nagy vaddisznó kanok, melyek a 20 cm-nél hosszabb agyarhosszal jellemezhetőek. Ezek az agyarformák kör alakúak, szélesek, épek – ritka a törött agyar. A 20 cm-nél hosszabb agyarral bíró kanok általában érmesek is.

Nagy-Milicen 1969 őszén elejtett szarvasbika. A kép bal oldalán német vendégvadászok, jobb oldalán Horváth Jenő fővadász, cserkelés vezető.

A vadászturizmus népszerűsége ezen a vidéken töretlen. A tájegység vadászturizmusának központja a 90-es évek közepétől a magyar oldalon Füzérkomlós lett. A Hegyköz gyenge adottságú, átlagosan 6-8 AK/ha minőségű földjein az erdőtelepítés, vadtenyésztés, vadaskert létesítés, lá-

basjószág tartása, vadászati és kiránduló turizmus jelenthetnek kitörési pontot, egyben munkahely teremtési lehetőséget az itt élő emberek számára. Ennek céljával létesült a Nagy-Milic Natúrpark déli részén, Füzérkomlós községhatárban a Szonta Szafari vadaskert.

Mint a Nagy-Milic tömbjében érintett vadgazdálkodókat büszkeséggel telt el bennünket azon tény, hogy a területen megtalálható nagyvadállomány károsítása oly csekély mértékű, amely lehetővé teszi a Nyugat-Európa vadban szegényebb vidékein megvalósítható, természetközeli, kis területeket érintő „Pro Silva” módszerek alkalmazhatóságát vidékünkön is.

Küldetésünként határozzuk meg mindazoknak vadgazdálkodási és vadászati hagyományoknak a megőrzését, melyek a Károlyi és Forgách Uradalmak vadászati kultúrájában gyökereznek, és nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a területre jellemző kárpáti jellegű milici gímszarvas génállomány a maga rendkívüli trófea és habitus jellemzőivel napjainkig fennmaradt.

Ezen gazdálkodási szemlélettel keressük az együttműködést a térség funkcionális vázát adó erdőgazdálkodással, az egyre inkább jellemző ökoturizmussal egyaránt.

Mester András

A natúrpark, mint az örökség- és jellegvédelem, valamint az innováció kibontakozásának térségi és szervezeti kerete

A regionális vagy területi marketing megközelítésében nagy szerepe van a régióknak, a helyszínek és az ahhoz történő karakter, eredetiség és jelleg hozzárendelésének. Maga a natúrpark – jelen esetben a **Nagy-Milic Natúrpark** – **is felfogható egyfajta termékként**, ami megfelel a nemzeti/nemzetközi turisztikai termék kritériumrendszerének.

Egy meghatározott régióból leginkább a régió belül megjelenő termékek, helyi termékek, legyenek azok akár turisztikai programok, rendezvények, vagy a térségben termelt és akár „natúrbotban” megvásárolható **kézműves termékek, házilag készített, feldolgozott élelmiszerek** (lekvár, szörp, dióbél stb.), melyek natúrpark termék címkével ellátva kerülhetnek forgalomba, mindez minőségi garancia is lehet az ökológikus eredet vonatkozásában. Ezt a **„natúrpark termék címké”**, mint marketing elem (helyi termék).

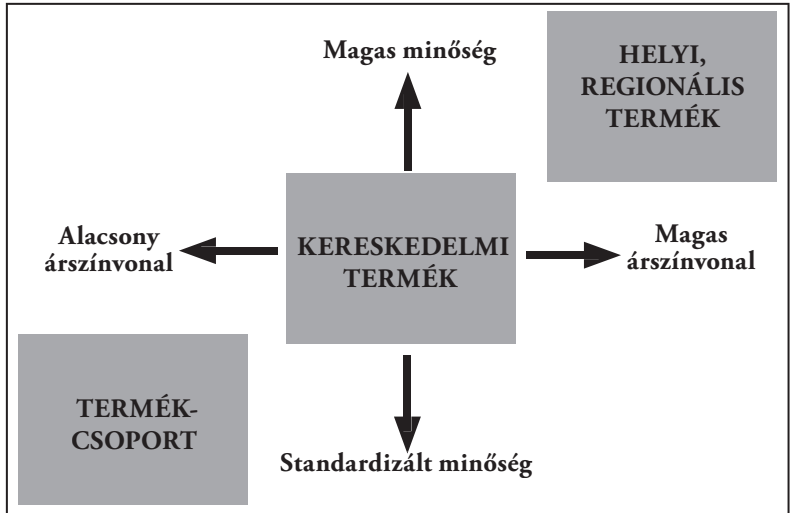
Helyi termékek (hegyközi pálinka és szilvalekvár).

Helyi termékek a Nagy-Milic térségében:

- Méhészeti termékek: méz, medovina, propolisz
- Állati eredetű termékek: tehéntej és túró, kecsketej és sajt, baromfitojás, sertésszalonna és zsír, kolbász, disznótoros ételek, nyúlirhák;
- Gyümölcsök és gyümölcstermékek: alma, körte, szilva, cseresznye, barack, dió, szeder, málna, eper, ribizli és gyümölcstermékek – szilvalekvár, különböző dzsemek, szörpök;
- Kiskerti zöldség: paradicsom, paprika, uborka, gyökérzöldség, burgonya;
- Szőlő és borok
- Gombatermékek: frissen szedett gomba (vargányák, tinórufélék és szárított gombák)
- Fonott termékek: vesszőből font kosarak és seprűk
- Asztalos kézműves termékek: (pl. szerszámnyelek, fagereblyék, helyi bútorok és kiegészítói);
- Iparművészeti kovácsoltvas termékek: díszítmények, gyertyatartók, állványok;

- Kézimunkák: hímzések, horgolások, szöttek (már nem készítenek, de el tudják még készíteni, a megfelelő szerszámok, eszközök is rendelkezésre állnak);
- Népviseletek: csak megrendelésre;

A termékek (márkák) jelentése a kereskedelemben, (Forrás: MÜLLER-HAGEDORN, L. 1997).

A dél-német területek tapasztalatai alapján a helyi, lokális termékmárka kialakításának célja, hogy a **helyi produktumok magasabb feldolgozottsági fokon és ezáltal magasabb árszínvonalon** váljanak értékesíthetővé. A márkanevnek fednie és egyben igazolnia kell a különösen finom eredetet és minőséget, amely igazoltan a régióból származik.

A mindezen kívánalmakat megjelenítő termékcímke kialakításának elsődleges feltétele a minőségmenedzsment biztosítása, ezen kívül a hazai termékek fogyasztásának propagálása, valamint egy egységes termékmegjelenés biztosítása (csomagolás, értékesítés, reklámozás). [ECKERT et al (2000)]:

Mindehhez természetesen szükséges egy alulról szerveződő társadalmi támogatottság és bázis, mely a mikrorégió társadalmi tőkéjére alapozva megteremti a regionális összefogást.

A helyi kisközösségek, községek egymás közötti aktív kommunikációja – e térségben példaértékű – fontos előfeltétele a fejlesztéseknek, a látogatók, üdülők, szállóvendégek kezelésének is. Tapasztalati tény, hogy a posztindusztriális

⁷ECKERT, A; POPP, D; LENZ, C; BACHMANN, J; HAGE, G. (2000): *Naturpark Südschwarzwald, Konzeption zur nachhaltigen Entwicklung des Naturparks Südschwarzwald; Schlußbericht, Landesregierung Baden-Württemberg — EU-Leader II, Südschwarzwald.*
MÜLLER-HAGEDORN, L. (1997): *Trends im Handel – Analysen und Fakten zur aktuellen Situation im Handel, Frankfurt / Main.*

társadalmakban a tömegtermékek iránti igény nem minden társadalmi réteget tekintve általános. Az **egyedi, tömegárú jelleget nélkülöző termékek** biztosabban eladhatók. A kialakítandó Nagy-Milic Natúrparknak a nemzetközi ökoturisztikai hálózatba való bekapcsolásával is bővíthető lenne a fizetőképes kereslet mértéke. A „megőrzött értékek világában” hiszünk abban, hogy a vonzó természeti környezet, az ízlésesen alakított településkép, valamint értékőrző arculat az ökoturisztikai kikapcsolódásra vágyó egyéneket sokkalta inkább megcsábítja.

Lekvárfőzés

A célok megvalósulásának megszervezését, összehangolását felvállaló, a magyar oldalon Nagy-Milic Natúrpark névvel fémjelzett nonprofit Kft generáló szervezetként kíván működni. Partnerségi fórumként vállalja fel a különböző fejlesztési és megőrzési prioritások összhangját, harmonizálását, a területi alapú vidékfejlesztési, tájfenntartási, közösségépítő együttműködés hosszú távú szervezeti keretének megteremtését, s ennek okán befogadója, gazdája lehet az Európai Unió által is támogatott vidékfejlesztési projekteknek (LEADER).

A LEADER egy „közösségi kezdeményezés az életképes vidéki közösségekért”. Az Európai Unióban mindenütt képviselt célja, hogy alulról építkezve partnerségi alapon átalakítsa a kistérségek önkormányzati, vállalkozói és civil szféráinak gondolkodásmódját. Az eddigi tapasztalat azt mutatja, hogy a LEADER jóvoltából a partnerség, a közös érdekek felismerése mentén kialakuló összefogás lép az elszigetelt egyéni, olykor egymást átfedő, esetenként akár akadályozó törekvések helyére.

Ízletes vargánya vagy úrigomba (Boletus edulis).

A magyar oldalon termékefejlesztési céllal jött létre a **Zempléni Helyi Termék és Szolgáltatás Klaszter**. A klaszter célja, hogy a tagok meglévő és leendő termékeit rendszerbe szervezve valamennyi lehetséges, kapcsolt, önálló vagy kiegészítő árut előállítsa és védjegyzett logóval kereskedelmi forgalomba hozza.

Tervezett termékcsalád:

Gyümölcs alapú termékek: extra magas gyümölcshányadú lekvárfélék, hozzáadott cukorral vagy anélkül, 100%-os levek, vagy 50%-os nektárok (gyümölcsök keverésével vagy önmagában)

Alacsony víztartalmú termékek: aszalt gyümölcs, szárított gyümölcs, gyümölcsből készített gyümölcspor keverék

Gyümölcssajtok, zselék

Cukrozott gyümölcs-desszertek

Kenhető édes krémek

Szeszes italok

Hús alapú termékek

Savanyított és erjesztett tejtermékek

A klaszter az elsődleges feldolgozottsági szintek elérését is fontosnak, a termékfejlesztés első szintjének tekinti. Ilyen pl. a helyi gyümölcsfélék magozása révén nyert, tisztított, mélyhűtött, tovább-feldolgozásra alkalmas gyümölcshús volumen (elsősorban szilva, kajszibarack) megteremtése.

A natúrpark célja az, hogy biztosítsa a térség gazdasági alapjait a táj ökológiai alapszabályainak a figyelembevételével.

A fentiek alapján a Nagy-Milic Natúrparkban megfogalmazott stratégiai célok az alábbiak:

- Értékvédelem: az egységes kultúrtáj megőrzése, a kulturális értékek megmentése.
- Természetvédelem: élőhelyek, fajok védelme, a táj gondozása, ápolása.
- Környezetvédelem: környezeti káros hatások minimalizálása.
- Vidékfejlesztés: társadalmi-gazdasági fejlesztés támogatása a helyi kezdeményezések bevonásával.
- Erdő-, mező- és vízgazdálkodás (hagyományos természetbarát gazdálkodási módszerek és formák támogatása, a biogazdálkodás elterjesztése).
- Kézműipar: a térségben honos kézműves mesterségek megőrzése.
- Ipar: környezetkímélő technikák, tudás alapú vállalkozások segítése.
- Turizmus: ökoturizmus, a környezettudatos turizmus támogatása, a pihenést, üdülést szolgáló turisztikai infrastruktúra fejlesztése.

- Településfejlesztés: falvak, faluképek megújítása, revitalizációja, környezeti nevelés.
- Együttműködés ösztönzése: együttműködések támogatása a térségben.

Kosárfonás

A Nagy-Milic Natúrpark, mint generáló szervezet céljaiban a magas minőségű és egyedi produktumok, illetőleg ezeken belül a helyi élelmiszer termékek is megjelennek. Mindez összekapcsolódik a táji-természeti értékek megőrzésével és a csak itt megélhető élményvilággal.

A Nagy-Milic Natúrpark vonzerői alkalmasak sajátos és egyedi (helyi) termék kialakítására, ezáltal a térség versenyképességének fokozására. A fejlesztés során a **fenntarthatóságot valamennyi területen alapkövetelménynek kell tekinteni, de ezen belül olyan komplex termékek kialakítására kell törekedni**, amelyek egyedi, sajátos és nemzetközileg versenyképes vonzerőkön alapulnak. Cél, hogy a Nagy-Milic Natúrpark mind a Kárpát-medencében, mind a világ távolabbi tájain egy márka legyen.

Ogár Zoltán

Vártörténet – műemlékvédelem – helyreállítás és örökségi turizmus a Nagy -Milic Natúrparkban

Füzér várának története

Füzér vára azon kevés sziklaváraink közé tartozik, amelyek már a tatárjárást megelőzően is álltak. A régészeti és történeti kutatások jelenleg egyöntetűen megegyeznek abban, hogy a várat az Aba nemzetség valamelyik ága építtette még a 13. század elején. A vár azonban hamarosan a Kompolt nembeli Andronicus mesterhez került, akitől aztán később II. András király vásárolta meg. Ezzel Füzér királyi vár lett. Az első okleveles említése IV. Béla király uralkodásának időszakából, 1264-ből ismert. Béla fia, V. István 1270-ben a várat a Rosd nembeli Mihály comesnek és testvérének, Deme-ternek adományozta.

A vár nem maradhatott sokáig a Rosd nemzetség birtokában, mert a kutatások szerint a 13. század végére Aba Amádé szerezte meg a környékbeli váruradalmakkal együtt. Csak az 1312-es rozgonyi csata után, ahol Károly Róbert király legyőzte Aba Amádé nádor fiait, került ismét királyi tulajdonba. Az Anjou uralkodók, Károly Róbert és I. (Nagy) Lajos a várat és a füzéri váruradalmat az abaúji ispánok hivatal-viseléshez kötött birtokaként, mint honorbirtok kezelték.

A vár történetében 1389-ben jelentek meg a Perényiek. Luxemburgi Zsigmond örökadományként Perényi Péter fiainak, Miklósnak, Jánosnak és Imrének adományozta a várat. A Perényiek ettől kezdve egészen a család nádori ágának a kihalásáig, 1567-ig voltak gondos gazdái Füzér várának. Nevükhöz fűződik a vár gótikus átépítése, majd a 16. század második felében elvégzett reneszánsz jellegű bővítések is. Perényi Péter koronaőr, illetve fia, Gábor alatt modernizálták a vár védelmi rendszerét. Perényi Péter megrendelésére Alessandro Vedani olasz építész tervei szerint ó-olasz rendszerű kapubástyát építettek a kaputorony elé. A bástya belső terét a 17. század közepén tömören elfalazták.

Füzér feltehetőleg sohasem volt a család székhelye, reprezentatív funkciót nem töltött be, de itt őrizhették a család legféltettebb ingóságait és a kincstárat. A mohácsi csatavesztés követően, 1526 őszén, I. (Szapolyai) János király koronázása után Perényi Péter saját várát tartotta a legalkalmasabbnak arra, hogy a Szent Koronát biztonságba helyezze. A korona hagyományos őrzési helye, Visegrád ugyanis ki volt téve a Habsburg jogigényt érvényesítő I. Ferdinánd lehetséges támadásainak.

Perényi Gábor 1567-ben bekövetkezett halála után a Perényiekkel rokonságban levő ecsedi Báthory György kapta meg Füzér várát. Lánya, Báthory Erzsébet örökségeként – aki Nádasdy Ferenc felesége lett – került át a vár a Nádasdy család tulajdonába. A 17. században Füzér elveszítette azt a kiemelt figyelmet, amit a Perényiek alatt élvezett. A Nádasdy család az ország nyugati felében rendezte be birtokközpontját, ettől Füzér messze esett. A korszakban született összeírások puritán berendezésről és az uradalom gazdasági életében betöltött szerepről hoznak hírt. A valamikori „kincstár” gazdagságáról a 17. században már csak egyetlen festmény árulkodik, és ez is a Báthory korszakhoz köthető, a fiatalon meggyilkolt Báthory Gábor erdélyi fejedelem arcképét őrizték Füzéren, egészen a vár lerombolásáig, akkor nyoma veszett.

1671-ben Nádasdy Ferenc országbíró koncepciók vádák alapján történt kivégzése után a vár ismét királyi tulajdonba és ezzel a kamara kezelésébe került.

1676-ban az udvari kamara utasítást adott a vár lerombolására. Ezzel Füzér várának történelmi szerepe lejárt, a hozzátartozó váruralalom a 1686-ban a Károlyi család birtokába került.

Füzér vára a Kopaszka oldaláról

A szalánci vár története és jelenlegi státusza

A Kassától 23 km-re keletre lévő Szalánc várának pontos építési ideje nem ismert, de valószínű, hogy a tatárjárás után emelheték a falu fölött emelkedő hegykúpon. Eredetét az Árpádok korában keresik. Legrégibb hiteles emlékezetét az egri káptalan egy 1303. évi oklevelében találjuk, a midőn is az Aba nemből eredt Szalánczi I. Péter (Petri de Zalanch) fiai és utódai osztoztak rajta és egyéb birtokokon.

Következő említése 1330. évben történik, amikor a Szalánczy család-utódai, számszerűen tizen, Szalánc várát a hozzá tartozó uradalommal együtt, Róbert Károly király beleegyezése mellett elcserélték a Drugeth család egyik őseivel. A Drugeth család gereni ága birtokolta magva szakadtáig Szalánc várát. A gereni Drugeth ágból III. Miklós ungi főispán és szörényi bán egyik lánya Telegdy Lászlóhoz ment nőül, kivel Szalánc vára házasság révén a Telegdyekre szállt. Majd Telegdy László leányát, Annát Losonczy László szlavóniai bán vette nőül, és így Szalánc vára a Telegdyek birtokából csakhamar a Losonczy családra birtokába került.

A XV. század első felében a Felvidékre befészkelődött husziták foglalták el, akiket Hunyadi János csapatai üldöztek el 1448-ban. Az 1490-es években a Losonczyak újjáépítették a várat és királyi várnagyokat tartottak benne. A Losonczyak kihalása után, 1601-ben II. Rudolf ghimesi Forgách Zsigmondnak adományozta a várat.

Csordák Lajos: Mocsár a nagyszalánci vár alatt, 1896, olaj

1605-ben Bocskai István elfoglalta, de a bécsi béke és Bocskai halála után visszakerült Forgách Zsigmond kezébe. Tőle fia, Ádám örökölte meg, akit 1643-ban kassai főkapitánynak neveztek ki. Egy évre rá, 1644. március 4-én harc nélkül átadta Kassát I. Rákóczi Györgynek, aki svéd-francia szövetségesként részt vett a harmincéves háborúban. Ő maga viszont Bécsbe szökött III. Ferdinándhoz, akit tájékoztatott Rákóczi hadainak összetételéről és

² Szombathy Viktor (1986) szépirodalmi munkájában ez az adat 1281, illetve egyéb forrásokban 1230.

terveiről, valamint részt vállalt az ellene induló harcban. Az erdélyi csapatokkal szemben azonban Szalánc alatt csatát veszített, akik 1644-ben a várat felégették.

A következő évtizedekben többször cserélt gazdát, hol a Habsburg-ellenes felkelők, hol császárhű csapatok birtokolták, miközben jelentős károkat szenvedett. 1678-ban Thököly Imre foglalta el, majd az I. Lipóttal megkötött fegyverszünet értelmében császári csapatok szállták meg. 1679-ben gróf Lestie Jakab tábornok, az udvari haditanács elnöke és felső-magyarországi parancsnok leromboltatta, azóta romjaiban hever.

A Vasárnapi újság 1868. májusi száma erről így ír: „Így jutott romlásra a legalább hatszázados szikla vár, mely most is a gróf Forgáchok szalánczi ágának birtoka, és melynek egyik tornya, néhai birtokosa a tudomány kedvelő gróf Forgách József által kijavíttatván, abban két vas lemezen következő föliatok olvashatók:”

I. Arx Szaláncz Seculo XIII. per genus Aba erecta; – Seculo XIV. per Drugethios tenta; ab anno 1390. per secula Losoncziis paruit; anno 1440 per Bohemum Ducem Joannem Giszkra de Brandeis desolata; post semiseculum per Ladislaum de Losonc restaurata.

II. Ab Anno 1601. Comitum Forgách propria; per Bocskay, Bethlen, Rákóczy, Tököly iterato lacessita; anno 1644. per Georgium I. Rákóczy combusta; – ejus Dominus Comes Sigismundus III. Forgách captus; ab anno 1679. diruta moles. – Per Dominum ejusdem Josephum Comitem Forgách ab anno 1825. non martis exercitiis, sed sui suorum que deliciis restituitur.

I. Szalánc várát a XIII. században építtette az Aba nemzetség. A XIV. században a Drugethiusok kezében volt; 1390-től századokig a Losoncziak birtokolták; 1440-ben Joannes Giszkra, brandiszi cseh vezér sorsára hagyta; a század közepe táján Losonczi László újjáépíttette.

II. 1601-től a Forgách várgrófok tulajdona; Bocskay, Bethlen, Rákóczy és Tököly által újra meg újra megtámadott erődtámasz; 1644-ben I. Rákóczy György felégette, ura, III. Forgách Zsigmond fogságba került; 1679-től lerombolt erőddé vált. 1825-től várgrófja, Forgách József nem hadakozásra, hanem saját maga és szerettei kényelmére helyreállította.

A szalánci vár tulajdonosa és kezelője napjainkban Nagyszalánc (Slanec) település önkormányzata. A vár rekonstrukciós munkálatairól a Kassa megyei Műemlékvédelmi Hivatal döntött 2011 októberében. Ehhez kapcsolódóan 2012 júniusában-szeptemberében lezajlik a vár történeti régészeti feltárása, a vármag részletes építészeti-történeti feltárásával

összhangban (ld. torony, palota és várkápolna), amely az alábbi tevékenységeket tartalmazza:

- ❖ a leletek helyszíni dokumentálása és kiértékelése
- ❖ a leletek, és a részletek, valamint a leletek helyszíni elhelyezkedésének bemérése az alaprajzokba, nézetekbe és metszetekbe
- ❖ a műemlékértékű részletek leltári listákba történő feldolgozása és felújítási javaslat kidolgozása
- ❖ a leleti elhelyezkedésének összeírása és leírásuk feldolgozása, valamint a kutatott várrész fejlődésének komplex kiértékelése
- ❖ a vár teljes körű felújítási tervének kidolgozása, beleértve az egyes részleteket is
- ❖ a leletek fotódokumentációja
- ❖ az eredmények bemutatása és folyamatos konzultáció a megyei műemlékvédelmi hivatal módszertani szakértőjével
- ❖ a kutatott objektumhoz kapcsolódó, meglévő dokumentáció tanulmányozása a megyei Műemlékvédelmi Hivatal levéltárában, illetve annak kiértékelése
- ❖ a feltárási jelentés kidolgozása – szöveges rész, grafikai mellékletek – a leletek és az objektum fejlődésének kiértékelése
- ❖ a felújítási javaslat jóváhagyása – ld. szöveges rész, grafikai mellékletek.

2012 júniusában-szeptemberében megvalósul a terület pontos, geodéziai felmérése, teresztrikus lézeres szkenneléssel és digitális fotogrammetriával, a várrom (palotarész, torony és ciszterna) térmodelljének kialakítása ortogonális nézetrendszerben (előlnézeti, oldalnézeti és felülnézeti), és részletes fotografikus raszteres szerkezetben, a várfalak berajzolt geometriájával. A bemérés terjedelme a vármagra – belső, illetve a külső részére, valamint a szomszédos helyiségekre vonatkozik.

2012 júniusában-szeptemberében elkészül a várrom paszportizációja (statikai vizsgálata és felmérése) is. Az elvégzett kutatások eredményei (régészeti-történeti, statikai és geodetikus) kulcsfontosságúak lesznek a felújítási folyamat lépéseinek meghatározásánál. 2013-ra tervezik a vár régészeti feltárását és felújításának kezdetét (vártorony és palota falazata).

A vár megmentésén aktívan részt vesz a Mentsük Meg a Szalánci Várat Polgári Társulás (Občianske združenie Zachráňme hrad Slanec), amely 2012 márciusában kitakarította a várudvart a inváziós növényektől és a továbbiakban is önkéntes munkával támogatja a felújítást.

Műemlékvédelem és örökségi turizmus: a füzéri példa

A XX. század elejére a történeti értékek megbecsülése egyre szélesebb körben terjedt el. A falu lakói is, akik néhány évtizede még köveket hordtak a várból, becsülni kezdték a romokat, s látva a falak pusztulását, felébredt bennük megóvásuk igénye. Ennek a – napjainkban is élő – közhangulatnak legkorábbi dokumentuma az a levél, melyet 1910-ben Wittich Béla erdészeti segédtsízt intézett a Műemlékek Országos Bizottságához.

„Ne tessék figyelembe venni csekély mivoltomat – írja – midőn Nagyságos Uramhoz fordulok a füzéri vár renoválásának ügyében, mert hisz én csak leírom azt, mi vidékünk lakosságának forró óhajta: hogy mentsek meg a végpusztulástól vidékünk büszkeségét: a füzéri várat! Nagyságos Uram! Talán nem hiába kérem önt, ha elmondom, hogy éppen a vár legszebb része, az öt méter magas, gót stílusú kápolna rövid idő múlva összeomlik és csak egy fehér romhalmaz fogja mutatni azt a helyet, hol 1527-ben a mohácsi vész utáni zavaros időben a szent korona volt oltárának ereklyéje, hol a csejtei Bátori Erzsébet vezekelt rémes bűneiért. Az idei orkánok nagyon megviselték a vár kápolnáját. A csúcsívben összefutó ablakok fejkövei meglazultak, egy rész kiesett, más rész összeroppanva lejjebb csúszott. A külső annyira kihajlott, hogy szabad szemmel is észrevehető a függélyestől való kihajlása.”

A bizottság Lux Kálmán építész küldte a helyszínre, aki jelentésében röviden leírva a várat, megerősítette Wittich állításait. A kápolnát teljes helyreállításra méltónak tartotta, a rekonstrukcióra vázlatfűzetében alternatívát kínált. Lux a műemlékvédelem korlátozott anyagi lehetőségeit ismerve azt javasolta, hogy például a kápolna egy előkelő vadászmenhely céljaira való helyreállítására a tulajdonost, Károlyi László grófot kérjék fel.

Az első világháború után újabb kezdeményezés történt a kápolna megóvására. 1923-ban a MOB egyik tagja járt a helyszínen, aki jelentésében ugyanazt javasolta, mint korábban Lux. A munka azonban mégsem indult meg. Az újabb figyelemfelhívás ismét Füzérről származott: 1928-ban Pacsay Sándor tanító írt levelet a műemlékvédelemnek. Az abban foglaltak szerint Károlyi gróf erdőuralma minden helyreállítási munkától elzárkózott, de a bizottság ismét, egy újabb levélben kérte a grófot a biztosítómunka elvégzésére. Több mint öt év múlva azonban már az erdőhivatal értesítette

a műemléki bizottságot arról, hogy 1934-ben elvégezték a kápolna javasolt restaurálását és a munkák folytatásához szakértő kiküldését kérték. Valószínű, hogy Károlyi uradalom a környezet idegenforgalmának fellendítése érdekében döntött várom állagmegóvási munkáinak elvégzése mellett, ugyanis ez idő tájt alakították át a füzérradványi kastélyt is üdülőszállóvá.

A későbbiekben az egyre pusztuló füzéri építmény megmentését az 1970-es évektől karolta fel a magyar műemléki hatóság. Az helyreállítási munkák azonban csak az építési anyagok feljuttatását lehetővé tevő erdei út és kötélpálya megépítését követően, 1994-ben indulhattak meg.

Az azóta folyamatos kivitelezés eredményeként sor került a várkápolna, a kapubástya és torony, a várfalak egy részének helyreállítására, a gazdasági épületek falmaradványainak bemutatására, és megkezdődhetett az egykori lakópalota pinceszintjének felújítása.

A jelenleg feltárás alatt van az **alsó vár** (elővár vagy „palánk”) védelmi rendszere, épületei (farkasverem, őrház, istálló, alsó felvonóépület). Rekonstrukciójuk megvalósulás előtt áll, amelynek révén a közönség ellenőrzött beléptetésének, informálásának, szociális kiszolgálásának építményigényét is biztosítani tudja.

Fejlesztési cél az elővár és a felsővár közötti **sziklalépcső** mai balesetveszélyes állapotának felszámolása, a vár biztonságos megközelítését lehetővé tevő ácsolt falépcső megépítése is a jövőbeni feladatokhoz tartozik.

A **felső várban** tervezett az egykori teljes kiépítés bemutatása, egyes épületrészek lefedésével, terek rekonstruálása; kiállítás, korabeli enteriőrök létrehozása; valamint a konyha, sütőház, pincék alkalmi rendezvények kiszolgálására alkalmassá tétele; illetve a várudvar, „virágoskert” fűszer és gyógynövények felhasználásával rendezett kialakítása egyaránt.

A műemlék karakteres eleme az eredetileg a Boldogságos Szűz tiszteletére épült várkápolna. Makacsul élő hagyomány, hogy a mohácsi csatavesztés után Perényi Péter majd egy évig a kápolnában őriztette a Magyar Szent Koronát. A korona vélhetően az egyéb értékek tárolására is szolgáló tárházban került elhelyezésre.

Az **alsó bástyán** zajló régészeti feltárás eredményeként előkerült a hajdani járószint (anyaga egykori kályhacsempe, tufa, téglá); illetőleg előkerült még néhány eddig nem ismert lőrés nyoma. A feltárás lehatárolta az alsó bástya déli falának végződését. Így az egykori palotarész alatt egy jól lehatárolható, vezetővel ideiglenesen látogatható objektum csatlakozik a füzéri vár régészeti-műemlékvédelmi látnivalóihoz.

A múlt emlékeivel való törődés gondolata a XIX. század közepén merült fel. Hátterében az iparosodás és városiasodás mindent elsöprő lendülete állt, amely egyértelműen az újra, a modernre helyezte a fő hangsúlyt. Mindezen

új események azonban nagymértékben fenyegették a történelmi múlt értékeit és ennek következtében került előtérbe a védelem eszméje.

Műemléki turizmus Füzér várában

A tevékenység lebonyolítói, ösztönzői főleg lelkes amatőrök közül kerültek ki, akik elsősorban az épületek védelmére koncentráltak, a kijelölés során pedig a korra (historicismus) és a szépségre (esztétikum) helyezték a fő hangsúlyt. Munkájuk eredményeként megtörtént a szakmai hivatalok felállítása, illetve az első leltárak, műemléki listák elkészítése.

Ez a tevékenység azonban a XX. század közepére túlságosan parttalanná vált. Ennek következtében az 1960-as évektől egyre nagyobb figyelmet kapott a **megőrzés** tevékenysége, amely több pontban is különbözött a **védelemtől**. Egyrészt az épületekről a hangsúly fokozatosan áttolódott a városrészekre, sőt akár az egész városra is, másrészt a műemléki értékek védelme mellett mind nagyobb figyelmet szenteltek az adott terület működésének (vagyis a funkciónak). Ezután már a műemlékvédelem szempontjai a területhasználási tervek szerves részét képezték.

Az 1970/80-as évtizedben Nyugat-Európában mind a két szál tekintetében új fejlemények jelentek meg, amelyek az **örökségi tervezés** kialakulásához vezettek. Ennek során a múlt értékeinek már olyan hasznosítását állítják a középpontba, amelynek eredményeként kézzel fogható előnyök is keletkeznek, vagyis a történelem emlékeit gazdasági funkciókra használják fel.

Ugyanezek az épületelemek a szocializáció e lösegitése révén bizonyos **társadalmi funkciókat** is betöltenek. Ez azt jelenti, hogy a történelem és

a múlt fontos szerepet játszik a társadalom normáinak, szabályainak az új generációk részére történő átadásában.

Füzéren a várbeli térben jellemző kulturális események elsősorban az örökségi rendezvényekhez tartoznak, kulturális jellegű rendezvények inkább a településeken jellemzőek. A várbeli hagyományörző eseményeknek a célja az egykori kulturális tradíciók bemutatása a szélesebb közvélemény számára, demonstrálandó a történelmi értékeket. Itt emelendő ki a térség „zászlóshajó” fejlesztése, a füzéri vár turisztikai hasznosításának kérdése, melyhez egyben hagyományörző csoportok tevékenysége is kapcsolódik.

A műemléki indíttatás az „élő vár” ideájával egészül ki. Nem csonkán konzervált falmaradványokban gondolkodik, hanem a műemléki elvek szerint helyreállított funkcionáló teremben – azok összességében – ahol a vár mindennapi élete, a programok és rendezvények egységet képeznek.

A „megőrzött értékek világában” hiszünk abban, hogy a vonzó természeti környezet, az ízlésesen alakított településkép valamint értékörző arculat az ökoturisztikai kikapcsolódásra vágyó embereket sokkalta inkább megszólítja. Füzér esetében a várbeli élet visszatérésével a környék élete is felpeszűdul. Szerencsésnek mondható, hogy a helyi társadalmak pozitívmként értelmezhető archaikus jellemzőkkel is bírnak; ami hatékonyabb közösségi cselekvési lehetőség alapját teremti meg.

Dr. Nyári László

Örökség-turisztikai rendezvény Füzér várában

Szombathy Viktor⁸: Szalánc

(Slanec)

Magas hegykúpra épült Árpád-kori vár Kassától délkeletre, az egykori Abaúj-Torna vármegye területén, a Nagy-Milic hegy északi lejtőjén. Építtetője az ősi Aba nemzetség. A XIII. század elején Szalánc már állott, az Aba nembéli Szalánczi Péter volt a tulajdonosa. Ok-

irat azonban csak 1281-ben említi. Ebben az időben Finta nádoré Szalánc, ő azonban el is vesztette a várat, mert viszályba keveredett VI. (Kun) Lászlóval. Az anjou Károly Róbert király gyermekkori barátjának adta Szaláncot, Drugeth Miklós országbírónak. Nem is csak Szaláncot adta, hanem több várat is. 1390-ben a várbirtok házasság és örökség útján már Losonczy Lászlóé. Tőlük Jan Jiskra foglalta el egy időre, félig le is romboltatta Szaláncot, de egy újabb Losonczi László, a főkincstartó, 1490-ben ismét rendbehozatta; ezúttal gótikus stílusban. A Losonczyaktól a király kezébe tért vissza Szalánc, és 1601-ben, II. Rudolf adományaként már Forgách Zsigmond a vár birtokosa, terjedelmes földekkel, erdőkkel együtt. 1605-ben rövid időre Bocskai István tartja a várat a tulajdonában, majd Szalánc újra visszakerül a Forgáchokhoz. 1644-ben II. Rákóczi György Szállja meg Szaláncot, s föl is pörköli. Az ilyen várak forgandó sorsa mindig az, hogy valaki felépíti, valaki elfoglalja, s vagy elkobozza a király, vagy a régi tulajdonos kapja vissza, de mindig rendbehozzák, újra felégetik, újra rendbehozzák, mígnem szomorú sorsára nem hagyják. Szaláncot is rendbehozták a Forgáchok, de 1678-ban Thököly Imre szállja meg. Még ugyanabban az évben I. Lipót Király egyik vezére, a francia Leslie gróf

veszi be ostrommal, s ami még ép volt benne, azt is leromboltatta. Szalánc tehát éppen háromszáz éve rom. Egy megmaradt tornyát a múlt század vége felé a Forgáchok rendbehoztatták, s benne helyezték el értékes családi gyűjteményüket. Ekkor már állott a Forgáchok barokk kastélya

⁸SZOMBATHY VIKTOR (1979): Szalánc (Slanec) in. Száll a rege várról várra — Szlovákiai vármondák, Madách Könyvkiadó, Budapest, 251-255 p.

is a vár alatt, abban laktak. A második világháború végén mind az értékes torony, mind a kastély elpusztult.

Sok-sok kicsi patak fut a Sóvári-hegységből, Kassától keletre, a Bodrog vizébe. Az egyik ilyenkicsi patakocska völgyében, a Nagy-Milic alatt, magányos hegykúp tetején omladozik három évszázada a hajdan szép Szalánc vára. Maradék tornya távolról úgy hat, mintha szélmalom tornya volna, csak éppen a forgó vitorlák hiányoznak róla, a malom belsejéből pedig a molnár!

Aki azonban Szalánc várának – azaz vára földjének – búzáját őrlöttette, az bizony nem egyszerű molnár, hanem kezdettől fogva a nagy Aba nemzetiség feje volt, mégpedig az Aba nemzetség Szalánci ágából való. Ennélfogva királyi vér folyt a Szalánciakban is – Aba Sámuel király vére –, díszes címert is maguk találták ki saját maguknak.

Mondják, hogy az egyik Aba családfő, Csoma az Olsva-parti rengeteg erdőben tanította vadászni fiát, Pétert. Mégpedig változtatva adta a leckét:

az egyik nap négylábúra, a másik nap kétlábúra, azaz madárra lövette a gyermeki nyilat. A négylábúakkal már valahogy megküzdött volna az ifjú Péter – őzet, rókát, nyulat tudott már nyíllal eltalálni, szarvasra, vaddisznóra még nem küldte az apja –, röptében sólymot, vércsét, kányát, ölyvet azonban már nehezebben talált el, küzdelmes volt a lecke.

Egyszerre csak egy tiszteletreméltó sasmadár jelent meg a völgy fölött. Hol a szél párnájára feküdt, kiterjesztett szárnyakkal szinte pihenni látszott, hol fellibbent hirtelen, és villámgyorsan csapott le, ha valami zsákmányt meglátott.

Azt lövöm le, a sast! – kiáltotta Csoma fia, a kis Péter, s kifeszítette az íját, célolta vele a madarat. De az, mintha tudta volna, mindig az utolsó pillanatban váltott irányt.

— Vedd célba, lödd le! – biztatta fiát az apja is, Csoma.

A gyerek megsarkantyúzta lovát, és a sas után eredt. A sas, mintha játszott volna vele, hol megjelent fölöttük, hol megeltűnt. Már két nyílvesztőt bocsátott utána Csoma fia Péter, de nem talált.

— Harmadikra, ha eltalálsz, gazdag jutalmad leszen! – biztatta az apa. Már elhagyták az Olsvát, dombra felvágattak, dombról leszáguldottak, csak az incselkedő sas vonzotta a fiút. Kicsi patak keskeny völgyébe jutottak, alig volt helyük a meder mellett vágtatni. A Ronyva völgye volt ez a Milic alatt.

A sas már nem hitt abban, hogy üldözője valaha el fogja találni. Megállt a levegőégben egy ponton, nem a vadászra figyelt, hanem egy gyanútlan nyúlra a patakparton. A kisfiú rátette az íjra a harmadik nyílveesszőt, s eltalálta a sast.

Egy dombtetőre zuhant le, halálában még leírt a levegőben egy félkört. Felnargaltak a dombra a vadászok. Az udvari vadász egy kis koszorút font tölgyágból, Csoma fia Péter kezébe adta, s ezt mondta:

— Ez az első sasod, Péter úrfi, koszorúzd meg vele.

— Én meg itt várat építtetek neked! – folytatta az apja a hatalmas Csoma úr.

Így keletkezett Szalánc vára, s így került a Szalánci Abák címerébe ezüstpajzson sasmadár, csőrében zöld koszorúval.

Elmúltak az Abák, Szalánc vára a királyra szállott, Károly Róbert királyra. Azon gondolkodott, kinek adhatná. Érdemes ember várt reá. Nem is sejtette, hogy éppen gyerekkori kedves pajtása Drugeth Miklós lesz az.

A királyi asztal körül foglalatzkodott egyszer Drugeth Miklós Visegrádon, amikor váratlanul feltépték az ajtót, és Zách Felicián rontott be rajta kivont karddal, hogy megölje a királyt és a trón örökösét, a kicsi Lajost.

Kardot rántottak az asztal mellett ülők, a király védői s az asztalnokok. A Kis Lajos királyfinak semmi baja nem történt, de megsebesült a király, és a királynénak pedig négy ujját vágta le a Felicián kardja.

Drugeth Miklós ugrott a király teste elé legelőször, majd a királyfiak mellé pattant, saját vére árán mentette meg őket.

Zách Feliciánnak a merénylet nem sikerült. Kegyetlen ítélet negyed-ízigen irtotta ki a Zách nemzetséget. A királyi védők pedig megjutalmazták.

Kérdé Károly király Drugeth Miklóstól:

— Mit adjak neked jutalmul, derék hívem, Miklós?

— Királyom, te tudod, mire vagyok érdemes, de nem jutalomért cselekedtem!

— Tudom – bólintot a király –, de aki ily gyorsan forgatja a kardot, gyorsan ítéel is az. Országbíróvá léssz, és tiéd lesz Szalánc vára! Meg mind, ami körötte vagyon.

Különös, de a Drugethek címerében is madár volt. Nem sasmadár, hanem jóval békésebb: két galamb, csattal összefonódva.

Most aztán itt az ideje, hogy Szalánc várának végül igazi galambjáról is szóljunk. Galambról, szép szárnyú madárról, dalba foglaltról, Losonczy Annáról, és aki róla énekelt, Balassi Bálintról.

Először Eger várában találkoztak, Losonczy Anna akkor már Ungnád Kristóf egri várkapitány felesége volt. A költő itt szeretett belé, Anna is megszerette. De hát igen forgandó volt Balassi Bálint élete, ide-oda járt-kelt, kalandozott, harcolt Magyarország, Erdély, Lengyelország között, s mikor az következett volna el, hogy Annát újból meghódíthassa – mert közben Losonczy Anna megözvegyült –, már unokatestvérét, Dobó Krisztinát vezette oltár elé a költő.

Dobó Krisztinával a házasság nem sokáig tartott.

És lám, a költő, a hírneves katona, a nyughatatlan kalandozó, az összeférhetetlen várúr egyszer csak ismét megjelent Losonczy Anna előtt dallal, szép szóval, csábító versekkel ostromolta őt szép Szalánc várában.

Szalánc galambjához, igazi galambjához esdett a költő, kérve kérte a kezét.

— Legyünk egygő életben és halálban! – esdekelt a költő.

— Eleget vártam kegyelmedre – szólott Losonczy Anna szép Szalánc várában –, de kegyelmed folytonosan csak arról adott bizonyosságot, milyen csélcsap ember! Lám egyetlen versezetét is hány lánynak, asszonyoknak ajánlja! Szól poémája Annához, Judíthoz, Coeliához, Júliához, még Fulviához is!

— De mikor csak te vagy az igazi galamb, Anna asszonyom! – esengett a költő.

Szívesen maradt, nyugodott volna meg Szaláncon. Öröksége volt a vár Losonczy Annának, jussolva bírta.

— Búcsúzom a poétától, s benne a vitéztől, kedves jó Bálintom – mondta szomorú mosollyal Losonczy Anna, mert hiszen szívében még őrzött egy kis zugot Balassi Bálintnak –, és Forgách Zsigmondnak adom a kezem.

Az eleven galamb így röppent ki a költő kezéből, s lett szép Szalánc vára a Forgáchoké.

Három Annája volt a szalánci várnak.

Drugeth Anna, első.

Majd Telegdy Anna.

Végül, harmadiknak, szép Losonczy Anna.

A versekben pedig ő él a legtovább, ha Szalánc már rom is.